

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

bakalářské kombinované studium

2009-2012

Pavla Sršňová

**Vzdělávání a pracovní uplatnění osob v rámci
penitenciární a postpenitenciární péče**

**Education and employment of people within
penitentiary and postpenitentiary care**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2012

Vedoucí prácePhDr. Ivana Šnýdrová, CSc.

Prohlašuji,

že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

datum

.....

podpis autorky

Abstrakt:

Bakalářská práce si klade za cíl poskytnout čtenáři vhled do problematiky penitenciární a postpenitenciární péče. Snaží se nastínit průběh výkonu trestu odnětí svobody s možnými dopady, které uvěznění má na odsouzeného a potažmo i na společnost. Poukazuje na účel výkonu trestu, kterým je zdařilá reintegrace člověka do společnosti a snížení rizika recidivy pachatele. V tomto kontextu je zdůrazňován význam vzdělávání a pracovního uplatnění v rámci programů zacházení s odsouzenými i v rámci postpenitenciární péče. V práci jsou také popsány specifické skupiny osob, které se ve věznicích vyskytují, i metody zacházení s těmito skupinami. Akcentován je především individuální přístup k odsouzeným. Zmíněn je i soudobý trend ukládání alternativních trestů.

Práce mapuje současnou podobu a podmínky českého vězeňství včetně možností vzdělávání a pracovních aktivit v jednotlivých věznicích v České republice. Kromě odborné literatury jsou brány v potaz i platné zákony a vyhlášky Ministerstva spravedlnosti České republiky a aktuální statistiky Vězeňské služby. V závěru práce jsou shrnuty náměty k další výzkumné činnosti v oblastech, které si zasluhují pozornost vzhledem k dlouhodobé snaze vězeňství, jíž je zvýšení efektivity trestů.

Klíčová slova:

vězeňství, výkon trestu odnětí svobody, penitenciární péče, postpenitenciární péče, vzdělávání vězňů, práce ve vězení, reintegrace vězně, kriminální recidiva, alternativní tresty

Abstract:

The aim of this bachelor thesis is to provide the reader with the insight into penitentiary and post-penitentiary care. It tries to describe the period of custodial sentence with its possible impacts on the sentenced person and the society. It puts a special emphasis on the purpose of custodial sentence which is a successful reintegration of prisoners back into the community and mitigation of the risk of their relapse. The importance of education and employment is stressed in this context and also within the programs for convicts and within post-penitentiary care.

The thesis also describes specific groups of people that tend to appear in prisons and methods employed for their care. A special emphasis is put on individual approach to prisoners. The current trend of alternative sentencing is also mentioned.

The thesis paints an overall picture of the contemporary conditions of the Czech prison service, including the possibilities of education and work activities in selected prisons. For these purposes the following sources are used - scientific literature, laws and regulations of the Czech Ministry of Justice and current statistics of the Czech Prison Service. In the conclusion there is an overview of suggestions for scientific work in some areas that deserve attention due to the long term effort of prison service – increase of sentence effectiveness.

Key words:

prison service, custodial sentence, penitentiary care, postpenitentiary care, prisoner education, prisoner employment, prisoner reintegration, alternative sentence, criminal relapse

Obsah

0	Úvod.....	6
1.	Současná podoba vězeňství.....	8
1.1	Pojetí a druhy trestů.....	10
1.2	Probační a mediační služba.....	11
2.	Pachatel trestného činu z pohledu psychologie.....	13
2.1	Specifické skupiny osob ve VTOS	14
2.1.1	Mladiství odsouzení	14
2.1.2	Výkon trestu odsouzených žen.....	16
2.1.3	Odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování.....	19
2.1.4	Doživotně odsouzení	20
2.1.5	Další specifické skupiny osob ve VTOS.....	20
2.2	Prostředí věznice jako významný psychosociální činitel.....	21
3.	Penitenciární péče	25
3.1	Programy zacházení s vězni	25
3.2	Problematika vzdělávání odsouzených	29
3.3	Pracovní možnosti ve VTOS.....	32
3.4	Další aktivity zařazené v programech zacházení	34
3.4.1	Zájmové aktivity	34
3.4.2	Poradenství a terapie	34
4.	Postpenitenciární péče.....	37
4.1	Kriminální recidiva	38
4.2	Reintegrace vězně do společnosti	39
5.	Vzdělávání a pracovní uplatnění v jednotlivých věznicích v ČR	41
6.	Závěr.....	42
7.	Soupis bibliografických citací.....	45
8.	Bibliografie.....	52
9.	Přílohy	53

0 Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila téma v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče. Zdá se, že je to téma, na které je zaměřena pozornost celé společnosti, ale především na etapy – tedy zejména tehdy, když v této oblasti dochází k nějakým změnám či k rozruchu spojeným například s útekem odsouzeného z věznice nebo s obzvláště medializovaným trestným činem. V této době se vždy najdou příznivci i odpůrci té či oné metody řešení a vyvolávají bouřlivé diskuze, které vzápětí utichnou. Odborníci, kteří se penitenciární a postpenitenciární péčí zabývají, ale bádají dál a snaží se vymyslet co nejefektivnější východisko daného problému.

Cílem této práce tedy je zmapovat současný stav penitenciární a postpenitenciární péče, a to s důrazem na vzdělávání a pracovní uplatnění uvězněných. Tyto aspekty jsem vybrala proto, že významně souvisejí s procesem následné reintegrace jedince do společnosti a jsou také dlouhodobě předmětem mého zájmu.

V této práci se tedy snažím o kompilaci dostupných poznatků na základě odborné literatury, platných zákonů a vyhlášek České republiky a co nejaktuálnějších statistik o současné podobě především českého vězeňství. Zaměření na penitenciární a postpenitenciární péči v České republice je evidentní, ale součástí práce je také řada zahraničních výzkumů z posledních let.

Začátek práce je věnován nastínění současné podoby vězeňství včetně problémů, kterým vězeňský systém v posledních letech čelí. Dále je poskytnut prostor problematice trestání a v kontextu alternativních trestů je shrnuta práce probační a mediační služby. Druhá kapitola se zabývá pachatelem trestného činu z pohledu psychologie, poukazuje na existenci specifických skupin osob ve vězení a na nutnost speciálního přístupu k těmto skupinám. Také se snaží přiblížit, jakou roli hraje prostředí věznice jakožto psychosociální činitel. Ve třetí kapitole si vymezíme samotnou penitenciární péči se všemi jejími složkami včetně programů vzdělávání a pracovních aktivit. Logicky následuje kapitola o postpenitenciární péči, která zahrnuje i informace o tom, jak se v současné době daří zvládat fenomén kriminální recidivy a jak úspěšná je reintegrace pachatelů do společnosti. Poslední kapitola sleduje konkrétní podoby vzdělávání a pracovních aktivit v jednotlivých věznicích v České republice.

Na myšlenku věnovat se ve své bakalářské práci této oblasti, mě přivedla dlouhodobá spolupráce s Diecézní charitou v Českých Budějovicích v rámci dobrovolnického programu „Vězeňská korespondence“. V rámci výměny dopisů

s odsouzenými jsem měla možnost alespoň nepatrně nahlédnout do vězeňského systému z druhé strany a to mě inspirovalo ke studiu této problematiky.

Závěrem bych ráda touto cestou poděkovala paní PhDr. Ivaně Šnýdrové, CSc. za odborné vedení a cenné rady při psaní této bakalářské práce.

1. Současná podoba vězeňství

V současné době se často mluví o potřebnosti tzv. *moderního vězení*. Ne vždy je ale vysvětlováno, co přesně je pod tímto pojem myšleno. Hála (2006, s. 8) uvádí, že moderní vězení by mělo plnit tři základní principy, a totiž princip humanizace, princip účinnosti a princip bezpečnosti.

Princip humanizace vychází z „Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání“, která byla sjednána a podepsána řadou státních představitelů v roce 1984 v New Yorku (tehdejší Československo se k této úmluvě připojilo v roce 1988). Tento princip se zakládá na humánním způsobu zacházení s každým lidským jedincem včetně pachatelů nejzávažnějších trestných činů.

Druhý princip moderního vězení, *princip účinnosti*, vychází z předpokladu, že moderní vězení by mělo být efektivní. Efektivitu lze z hlediska metodologie dokazovat longitudinálními výzkumy, které potvrzují statisticky signifikantně nižší výskyt recidivy u osob, které byly trestány a prošly v průběhu uvěznění speciálními programy v porovnání s kontrolní skupinou osob, která těmito programy moderního vězení neprošla.

Třetím principem je *princip bezpečnosti*. Tím je myšlena nejen bezpečnost veřejnosti, ale i bezpečnost pro vězeňský personál a v konečném důsledku i pro samotné vězně. Bezpečnosti je dosahováno jak technickým zařízením ve smyslu silných a vysokých zdí, ostnatých drátů a elektronických střežících systémů, tak i tzv. aktivní, dynamickou bezpečností, která spočívá především v utváření optimálního psychosociálního klimatu s akcentem na korektní komunikaci vězeňského personálu s uvězněnými osobami. Je zřejmé, že humánní, efektivní a zároveň bezpečné vězení je v tuto chvíli ideálem, kterému se vyspělé demokratické státy ve světě snaží přiblížit. V této snaze jsou rozdílně úspěšné (Hála, 2006, s. 9).

Podle právní úpravy diferenciací výkonu trestu odnětí svobody se věznice dělí do čtyř typů, a sice na věznice *s dohledem (A)*, *s dozorem (B)*, *s ostrahou (C)* a *se zvýšenou ostrahou (D)* – řazeno od nejmírnější po nejpřísnější a to na základě míry vnější ochrany, zajištění bezpečnosti a způsobu uplatňování resocializačních programů. Kromě těchto základních typů věznic jsou zřizovány i speciální věznice pro mladistvé a pro ženy. V jedné věznici mohou být vytvořena oddělení různých základních typů, což mnohdy usnadňuje přechod z jednoho stupně věznice do jiného (Vězeňská služba České republiky, 2011, s. 11).

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou je dán řád odnětí svobody, totiž informuje o tom, že zařazení odsouzeného do jednoho typu věznice není rozhodnutím neměnným. První tři z výše uvedených skupin věznic jsou prostupné – to znamená, že na návrh ředitele věznice může soud rozhodnout o přemístění vězně a to na základě následujících faktorů (§ 39):

- první skupina vnitřní diference: odsouzení, kteří plní program zacházení i další povinnosti a chovají se v souladu s vnitřním řádem
- druhá skupina vnitřní diference: odsouzení s nejasným a kolísavým postojem k programu zacházení a ke svým povinnostem souvisejícím s výkonem trestu odnětí svobody
- třetí skupina vnitřní diference: odsouzení, kteří neplní nebo odmítají program zacházení, neplní své povinnosti a chovají se v rozporu s vnitřním řádem

Jak je patrné z těchto pravidel, prostupné skupiny vnitřní diference slouží jako systém pozitivní motivace odsouzených.

České věznice dlouhodobě zaznamenávají tendenci nárůstu počtu uvězněných osob. Začátkem roku 2012 bylo dosaženo hranice 23 500 uvězněných. Tento nárůst se stává problémem – věznice nejsou na tak velký počet lidí uzpůsobeny, a tak dochází k přeplnění jejich kapacit. To dokazují i statistické údaje z loňského roku, které uvádějí, že ubytovací kapacity věznic jsou využity na více než 114 %. Vězeňská služba si je potíží spojených s přeplněním věznic vědoma a snaží se je účelně řešit postupným adaptováním vhodných objektů. Naráží však na komplikace v podobě nedostatečných financí, které chybějí i při řešení dalšího významného problému spojeného s přeplněností českých věznic, a to s nepřiměřeně malým počtem vězeňského personálu v poměru k uvězněným osobám. Zatímco počet uvězněných roste, počet vězeňských zaměstnanců se za posledních deset let téměř nezměnil.

Pozitivní vývoj zaznamenává stav vzdělanosti zaměstnanců věznic. Díky trendu zvyšování vzdělanosti se mezi zaměstnanci Vězeňské služby v současné době vyskytuje přes 70 % středoškolsky vzdělaných lidí. Narůstá i množství zaměstnanců s absolvovanou vysokou školou – součet zaměstnanců s bakalářským a s magisterským vzděláním se pohybuje okolo 23 % z celkového počtu všech zaměstnanců VSCŘ (Vězeňská služba, 2011, s. 6–36).

1.1 Pojetí a druhy trestů

Trest je většinou charakterizován jako újma, která je v některé ze svých podob záměrně způsobena provinilci. Jako typický a nezbytný znak trestu je jím způsobená bolest. Bolest ze ztráty svobody, z uvěznění, se ale současně stává šancí na novou cestu životem, jelikož „*pouze v bolesti se aktivitou subjektu ze špatného, porušeného vytváří nové, lepší*“ (Hála, 2007, s. 8).

Úkolem každé lidské společnosti je zabezpečit svůj plynulý chod a vývoj, a to včetně zajištění bezpečnosti svých členů. Prostředky, kterými společnost působí na chování lidí s cílem dosahování společenské konformity, jsou souhrnně označovány jako *sociální kontrola*. Mezi konkrétní příklady prostředků sociální kontroly patří náboženství, morálka, vědění, výchova a také právo. Součástí sociální kontroly je tzv. *kontrola kriminality*, která zahrnuje všechny společenské instituce, strategie a sankce. Ty mají zajistit dosažení konformity právě v oblasti regulované normami trestního práva. Kontrola kriminality je uskutečňována prostřednictvím dvou strategií – strategie preventivní, která se koncentruje na předcházení vzniku trestné činnosti, a strategie represivní, v rámci které již dochází k aplikaci prostředků trestního práva (Černíková, 2005, s. 183–184).

Karabec (2004, s. 204) v této souvislosti zdůrazňuje nutnost prolínání prevence a represe, jelikož adekvátní uplatňování trestní represe by mělo mít pozitivní vliv na pachatele trestné činnosti i na jeho okolí, mělo by se stát důležitým prostředkem pro kontrolu kriminality. Přepokládá se tedy, že uložení trestu odradí od páčání trestné činnosti další potenciální pachatele.

Významnou součástí trestní represe se v současné době staly tzv. *alternativní tresty*. S nárůstem zločinnosti v posledních desetiletích začaly ve větší míře selhávat tradiční formy ochrany společnosti proti kriminalitě – věznice jsou přeplněné, efekt trestů není dostatečně odstrašující, obětem trestných činů není nahrazována způsobená škoda a vzhledem k počtu recidivujících pachatelů je zjevné, že k jejich nápravě a resocializaci ve většině případů nedochází. Mluví se o krizi trestu odnětí svobody. Jedno z řešení je spatřováno právě v uplatňování alternativních prostředků trestání. Pro jejich využívání mluví následující důvody (Karabec, 2004, s. 222–224):

- ekonomické (vysoké náklady na uvěznění, přeplněné stávající věznice, nákladná výstavba věznic nových)
- penitenciární (nežádoucí účinky uvěznění, tzv. kriminální infekce)

- kompenzační (alternativní tresty jsou zacíleny více na náhradu způsobené škody oběti)
- trestně politické (sklon k dekriminalizaci a depenalizaci)

Do roku 2010 platil v České republice trestní zákon z šedesátých let 20. století. Vzhledem k nutnosti reagovat na měnící se společenské podmínky po roce 1989, vstoupil v roce 2010 v platnost nový trestní zákoník, který má v sobě již zakotveny prvky preventivního charakteru (ve smyslu terciální prevence). Ty kladou důraz na integraci pachatelů v jejich přirozeném sociálním prostředí, čímž je vyloučen kriminogenní vliv vězeňské populace (Čádová, 2010, s. 149).

Navrátilová (2009, s. 360–393) dle platného trestního zákoníku uvádí úplný výčet trestů, které je možné v současné době v České republice pachatelům trestné činnosti udělit. Seznam všech trestů, společně s vybranými stručnými charakteristikami, je uveden v Příloze A.

Zvláštní kategorií trestů je trest smrti. Evropské demokratické země trest smrti v současné době neuzívají ze tří podstatných důvodů. Zaprvé se chtějí vyhnout nezvratným následkům případných justičních omylů, zadruhé proto, že nebyla dokázána souvislost mezi udělením absolutního trestu a snížením výskytu nejzávažnější trestné činnosti, a zatřetí z důvodu křesťanské humanizační tradice, kterou prostupuje soudobé etické paradigma (Hála, 2007, s. 7).

Některé státy však u trestu smrti stále setrvávají a faktem zůstává, že to je téma, které je v průběhu času neustále diskutované a které má řadu stoupců i řadu odpůrců. Já osobně se přikláním k názoru odpůrců a to především pro výše zmíněné nevratné důsledky možného justičního omylu.

1.2 Probační a mediační služba

S výkonem alternativních trestů úzce souvisí tzv. probační a mediační služba (dále jen PMS). Jedná se o specializovanou sociální službu, která spadá pod Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Její činnost spočívá v práci s pachateli a oběťmi trestných činů, a to výkonem probace a mediace (Kroftová; Ouředníčková, 2005, s. 283).

V případě *probace* se jedná o výkon dohledu pracovníka PMS, který organizuje a kontroluje průběh trestů nespojených s odnětím svobody. Součástí probace je pomoc

odsouzenému v oblasti rodinné, sociální i pracovní a kontrola žádoucího způsobu života, a to především povinností a omezení uložených soudem.

Mediace je založena na principu mimosoudní formy řešení sporů. Při mediaci se uplatňují strategie, které vedou k přijetí dohody oběma zúčastněnými stranami bez dalšího trestu (Fischer; Škoda, 2009, s. 199–200).

„Cílem a výsledkem mediace je jasně formulovaná, srozumitelná a prakticky uskutečnitelná dohoda, na jejíž podobě se podílejí všichni účastníci mediačního procesu. Dohoda zahrnuje konkrétní postupy řešení, rozdělení odpovědnosti, úkolů i sankcí za její nedodržení. Dohoda má písemnou podobu a stvrzuje se podpisy stran i mediátora. Tak podle závazkového práva může nabývat charakteru právní smlouvy.“ (Šišková; Stöhrová, 2008, s. 135).

Kracík (2010, s. 40) doplňuje, že mediace obvykle probíhá ještě ve fázi přípravného řízení, tedy před rozhodnutím soudu o vině/nevině podezřelého, v této fázi je spolupráce s PMS pro pachatele i pro oběť na bázi dobrovolnosti.

PMS České republiky byla založena na základě zákona č. 257 o Probační a mediační službě. Tento zákon byl parlamentem přijat v roce 2000, v platnost pak vstoupil 1. 1. 2001. Je tedy v oblasti trestní politiky poměrně novou institucí, která kombinuje dvě profese, a sice sociální práci a právo. Ve své činnosti si PMS stanoví tři základní cíle – integraci pachatele, podporu poškozeného a ochranu společnosti (Štern, 2010, s. 9–14).

Vzhledem k tomu, že probační a mediační služba má mimo jiné na starosti průběh výkonu alternativních trestů, které se zdají být v současné době perspektivními prostředky kontroly kriminality, myslím, že je institucí velmi podstatnou, která se jen zatím příliš nedostala do povědomí veřejnosti.

2. Pachatel trestného činu z pohledu psychologie

Mezi spáchanými trestnými činy můžeme nalézt velkou míru variability, která vyžaduje individuální zacházení s odsouzenými. Algoritmus výkonu trestu odnětí svobody bude velmi pravděpodobně probíhat jiným způsobem například u odsouzeného za zkrácení daně a jiným způsobem u odsouzeného za týrání svěřené osoby. Proto je třeba u každého odsouzeného mapovat motivaci ke spáchanému trestnému činu, motivaci ke změně ve výkonu trestu a další individuální charakteristiky jako například případné poruchy osobnosti.

Pro zajímavost uvedu pět trestných činů, které byly koncem roku 2011 mezi odsouzenými nejvíce zastoupené. Patří mezi ně krádež, maření výkonu úředního rozhodnutí, loupež, porušování domovní svobody a zanedbání povinné výživy (seřazeno od nejčtetnějšího). Například vražda je z hlediska četnosti zhruba v polovině trestných činů odsouzených (Vězeňská služba České republiky, 2011, s. 84).

To, že je nutné poznat osobnost pachatele, aby mohl být aplikován individuální přístup zacházení, je zřejmé. Čírtková (2006, s. 61–63) dělí poznávání osobnosti na odborné a laické. Pro potřeby poznávání pachatelů je klíčové odborné poznávání, které je charakteristické tím, že jej provádí kvalifikovaný psycholog formou psychologického vyšetření. Užívá k tomu poznatky a metody psychodiagnostiky. Ty se dělí na testové a netestové postupy. Testové postupy musejí dodržovat závazná pravidla aplikace. Řadíme mezi ně objektivní zkoušky (např. testy inteligence), subjektivní testy (např. dotazníky) a projektivní testy (např. asociační projektivní testy). Naproti tomu netestové, klinické metody se zakládají na individuálním posouzení jedince, poskytují tak data kvalitativního charakteru. Typickými příklady netestových metod jsou rozhovor a pozorování.

Říčan (2007, s. 27–38) uvádí širší záběr výzkumných a diagnostických technik poznávání osobnosti. Mezi tyto techniky řadí systematické pozorování, posuzovací škály, analýzu spontánních výtvorů, psychologické interview, psychologický dotazník, výkonové testy, projektivní testy a psychofyziologické metody.

Gillernová, Boukalová aj. (2006, s. 44–47) doporučují k poznávání pachatele násilné trestné činnosti tzv. metodu BASIC ID. Název této metody je akronymem, souvisí tedy i s jejím obsahem. *Behaviors* znamená chování, úkolem psychologa je tedy zmapovat vzorce chování v různých situacích a na základě toho předpovědět další pravděpodobné chování pachatele. *Affective processes* jsou afektivní procesy (city, emoce, nálady), v souvislosti s nimiž se zjišťuje, jaké podněty vyvolávají jaké prožitky

u obviněného/odsouzeného. *Sensations* představují smyslové a tělesné pocity, jako je například napětí, zčervenání nebo třes, a mechanismy, které tyto pocity startují. *Imagery* označují imaginace, sny, představy o vlastním chování a denní fantazie pachatele, na jejichž základě je možné lépe pochopit jeho prožívání a následné chování. *Cognitions*, neboli kognici, tvoří myšlenky, názory, hodnocení a očekávání jedince. Jedním z nejlepších způsobů, jak kognici pachatele poznat, je seznámit se s jeho osobním prostorem (zařízení pokoje, kresby, výstřižky atd.). *Interpersonal relations* mapuje sociální okolí pachatele – tedy jestli se v těchto vztazích často objevují problémy, kdo je jeho nejbližší člověk apod. *Drugs* jsou biologická hlediska, která zahrnují fyziologické funkce, lékařskou anamnézu, abusus drog nebo alkoholu a další záležitosti týkající se zdraví. Komplexnost a propracovaná struktura metody BASIC ID nedovoluje opomenout některou z důležitých informací o pachateli.

Je tedy na odborníkovi, které z těchto metod a technik zvolí. Faktem zůstává, že metody by měly být voleny flexibilně na základě primárního účelu psychologického vyšetření.

2.1 Specifické skupiny osob ve VTOS

Ve výkonu trestu odnětí svobody se nacházejí určité skupiny osob, pro které platí částečně jiná pravidla nebo které vyžadují rozdílný přístup a způsob zacházení. Není možné v rámci této práce obsáhnout veškeré specifické skupiny osob, které ve vězeních mohou být. V následujícím textu tedy uvádím ty skupiny, které jsou mezi odsouzenými nejpočetnější, nebo které podle mého názoru potřebují v největší míře speciální přístup.

2.1.1 Mladiství odsouzení

Řád odnětí svobody (§ 82 vyhlášky č. 345/1999 Sb.) stanoví, že z důvodu izolace mladistvých od společnosti jsou v těchto případech uplatňovány více individuální způsoby zacházení. V praxi to znamená, že programy zacházení s mladistvými (tj. s osobami mezi 15. a 18. rokem věku) se zaměřují na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti. V souvislosti s tím je akcentováno přijetí odpovědnosti za trestný čin, ovládnutí agresivních reakcí a chování, které je nepatřičné, a v neposlední řadě vedení k samostatnému zvládnutí situací v životě. Pokud to podmínky v dané věznici dovolují, mladiství mají možnost si v době osobního volna vyprat a vyžehlit své prádlo a ve dnech pracovního volna si mohou sami připravovat snídaně a večeře z potravin poskytovaných

věznicí. Také vzdělávání a pracovní aktivity jsou směřovány k hlavnímu cíli zacházení s mladistvými, kterým je získání znalostí a dovedností usnadňujících nástup do zaměstnání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Věznice poskytují rodičům (popř. zákonným zástupcům) informace o chování nebo zdravotním stavu mladistvých i bez jejich žádosti, snaží se tím posilovat kontakt rodičů s mladistvými.

Mladiství odsouzení se rozdělují do čtyř základních diferenciacních skupin na základě spáchaného provinění, ale také podle charakteristiky osobnosti, a to následujícím způsobem (§ 83 vyhlášky č. 345/1999 Sb.):

- Základní skupina A: charakteristika osobnosti v normálu, poruchy chování jsou způsobeny nevhodným sociálním prostředím, emocionální a sociální nezralostí, nebo špatným zacházením
- Základní skupina B: naznačený disharmonický vývoj osobnosti
- Základní skupina C: poruchy chování včetně poruch způsobených užíváním návykových látek
- Základní skupina D: mentální retardace

Obsah a způsob zacházení je v jednotlivých skupinách odlišný, je formulován na základě potřeb žádoucí změny osobnosti mladistvého, ovšem vzdělávání a patřičná forma sociálního výcviku je součástí všech diferenciacních skupin. Základní skupiny vnitřní diferenciacce (A, B, C i D) se opět člení na tři prostupné skupiny a mladiství odsouzení jsou do nich umísťováni podle toho, jak se chovají a jaký zaujímají postoj ke spáchanému činu a k výkonu trestu – pravidla rozmísťování jsou totožná jako u plnoletých odsouzených, a také tvoří systém pozitivní motivace mladistvých odsouzených (§ 84 a 85 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Černíková a Sedláček (2002, s. 77) zdůrazňují, že nejdůležitějším úkolem Vězeňské služby při zacházení s mladistvými by mělo být udržení a zachování mravní nenarušenosti mládeže a ochrana před kriminálními vlivy.

Že je potřeba uchránit nejen mladistvé, ale pokud možno co největší počet odsouzených před vlivem tzv. kriminální infekce, s tím nelze nesouhlasit. Poněkud zářezující se mi ale zdá upozorňování na zachování „mravní nenarušenosti mládeže“ v kontextu již spáchaného trestného činu, který byl závažný do té míry, že za něj byl mladistvému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody.

Večerka (2004, s. 382–386) upozorňuje na to, že kriminalita mladých lidí bývá často páchána pod vlivem asociálních či antisociálních módních životních stylů, a mnohdy také pod vlivem různých druhů závislostí. Kriminalitu mládeže podle autora charakterizuje i neschopnost odložit uspokojení svých potřeb na později, popřípadě se některých potřeb vzdát. Dalším znakem kriminality mladistvých je neadekvátnost jednání, která se projevuje snahou dosáhnout svých cílů pomocí společensky nepřijatelných prostředků, což souvisí se vzpourou proti světu dospělých, proti jimi uznávaným normám a hodnotám.

Řada těchto projevů k dospívání patří, řada z nich spontánně odchází společně s přibývajícím věkem. Je ale otázkou, zda je možné se od revolty proti okolnímu světu oprostít ve společnosti stejně smýšlejících lidí, byť se nemusí jednat o společnost „zkušených kriminálníků“ ale „jen“ mladistvých kolegů. Proto myslím, že je velmi dobře, že dochází k rozšiřování aplikace alternativních trestů. V těchto případech oceňuji zejména využívání trestu domácího vězení (samozřejmě po individuálním posouzení každého jednotlivého případu).

Mladistvých odsouzených v českých věznicích není mnoho, jejich podíl na celkovém počtu všech uvězněných osob v České republice je 0,82 % (jejich počet ke dni 22. 6. 2012 dle Vězeňské služby ČR je 194). Protože se ale z hlediska úspěšné resocializace jedná o nejperspektivnější skupinu odsouzených, je třeba věnovat mladistvým odsouzeným kontinuální pozornost a přizpůsobovat programy zacházení novým poznatkům v této oblasti.

2.1.2 Výkon trestu odsouzených žen

Odsouzených žen je v českých věznicích v současné době přibližně čtrnáctkrát méně než odsouzených mužů (tedy 1542 – stav ke dni 22. 6. 2012, Vězeňská služba ČR). Odsouzené ženy mají ale ve vězení na rozdíl od mužů v několika aspektech odlišné podmínky. Řád výkonu trestu odnětí svobody udává, že v případě zacházení s odsouzenými ženami je nutné zásadně přihlížet k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen, potřebám těhotných žen, žen, které jsou krátce po porodu a kojících matek. Ženské věznice jsou také uzpůsobovány tak, aby ženy měly možnost prát si osobní prádlo, dělat drobné opravy osobních věcí a denně se koupat. Také je jim umožňováno používat vlastní kosmetické přípravky a pomůcky pro úpravu vlasů. Vlastní oblečení mohou ženy nosit v závislosti na typu věznice (§ 89 a 90 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Speciálním případem je výkon trestu matek nezletilých dětí. V případech, kdy to dovolují podmínky ve věznici i ostatní okolnosti, může být na žádost ženy umožněno, aby u sebe ve věznici měla své dítě a to zpravidla do tří let věku dítěte a jen pokud nebylo soudem svěřeno do výchovy jiné osobě. Rozhodnutí vyžaduje posudek od lékaře, klinického psychologa a orgánu sociálněprávní ochrany dětí, přičemž v těchto posudcích se sleduje, je-li takový postup ve prospěch dítěte. Posuzují se samozřejmě i osobnostní předpoklady odsouzené matky, její rodičovské chování před výkonem trestu i její finanční prostředky. V případě, že je ženě povoleno mít u sebe dítě, má žena povinnost se o ně starat 24 hodin denně, což zahrnuje péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a to včetně přípravy stravy, zajištění hygieny, praní prádla, žehlení, úklidu a aktivního trávení volného času s dítětem (vycházky, hry, výtvarné, hudební a sportovní činnosti). Věznice pro matky s dětmi je tomuto účelu uzpůsobena například zařízením společného pokoje pro matku s dítětem, pomůckám k zájmovým aktivitám apod., ale veškeré další potřeby pro dítě hradí matka ze svých zdrojů (§ 67 zákona č. 169/1999 Sb.; § 91 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Jak je tedy zřejmé, program zacházení s odsouzenými matkami se od běžného programu zacházení s odsouzenými významně liší – celodenní program je uzpůsoben potřebám a zájmům dítěte. Odsouzené matky tedy nejsou povinné účastnit se pracovních aktivit, jelikož naprostou většinu jejich času vyplňuje péče o dítě, popř. o děti. Ze stejného důvodu se také příliš často neúčastní vzdělávacích aktivit.

Kocanda (2007) se v rigorózní práci zaměřil na některé aspekty výkonu trestu odsouzených matek s dětmi v České republice. Došel k řadě závěrů, ze kterých jsem pro potřeby této práce vybrala následující (s. 158):

- u odsouzených matek je evidován menší počet kázeňských trestů než u ostatních odsouzených žen, což je způsobeno pravděpodobně specifickou motivací odsouzených matek a jednoznačným zaměřením na péči o dítě
- rodinné zázemí je u odsouzených matek zpravidla lepší než u ostatních odsouzených žen – okolí odsouzené matky pozitivně hodnotí péči matky o dítě navzdory výkonu trestu a nedochází tak často k přerušení vazeb s rodinou
- lépe přijímají formální autoritu zaměstnanců vězeňské služby odsouzené matky než ostatní odsouzené ženy, to je zřejmě dáno kvalitativně jiným vztahem mezi odsouzenými matkami a personálem

- odsouzené matky pociťují menší obavy z života po propuštění, je zde možná souvislost s lepším rodinným zázemím a pozitivnějším hodnocením okolím této kategorie odsouzených

Tyto závěry naznačují, že sdílení výkonu trestu odnětí svobody matek společně se svými dětmi je přínosné nejen pro děti, které v těchto případech nejsou od matek separovány, ale i pro odsouzené ženy, pro něž se tato skutečnost může stát významným motivačním činitelem. Otázkou ale zůstává, nakolik mohou být uvedené výsledky zobecněny. Výzkumný vzorek totiž čítal 50 odsouzených žen v referenční skupině, ale pouze 14 odsouzených matek ve výzkumném souboru. To je pochopitelné vzhledem k faktu, že existuje jediné specializované oddělení pro výkon trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí v České republice. Oddělení se nachází ve Věznici Světlá nad Sázavou a jeho kapacita je pouze 15 míst pro odsouzené matky a 20 míst pro jejich děti. Výzkumný soubor 14 odsouzených matek z roku 2007 byl tedy toho času kompletním souborem všech uvězněných matek společně s dětmi v České republice. Jako řešení pro získání většího počtu respondentek této kategorie se nabízí transverzální výzkum ve Věznici Světlá nad Sázavou opakovaný každých šest měsíců. Minimální doba, na kterou je možné uvěznit matku společně s dítětem, je totiž právě šest měsíců. Kdybychom tedy opakovali šetření každého půl roku, bylo by vysoce pravděpodobné, že přijdeme do styku s každou matkou v České republice, která vykonává trest odnětí svobody společně s dítětem (až na výjimečné případy).

Některé z poznatků Kocandy potvrzuje i šetření Rodriguesové et al. (2010), podle kterého může dítě pro matku sloužit jako jakýsi „ko-terapeut“. Spolu s dostatečnou podporou zvnějšku tak má přítomnost dítěte šanci dopomoci tomu, aby se matka změnila. Na tuto problematiku samozřejmě můžeme najít i protichůdné názory, které argumentují tím, že vězení není pro dítě vhodným místem, a tudíž je lepší, aby dítě bylo svěřeno do péče pečovatelům mimo vězení, kde má přístup k bohatšímu prostředí. Rodriguesová et al. však docházejí k názoru, že děti by neměly být odděleny od svých matek, protože odloučení v útlém věku pro ně může mít značné následky. Jelikož vztah s matkou je pro emoční vývoj dítěte zcela zásadní, je podle Rodriguesové et al. pro děti nakonec lepší, aby zůstaly s matkou i navzdory vězeňskému prostředí.

Poté, co jsem měla možnost se dozvědět o odděleních věznic pro matky s dětmi, se přikláním ke stanovisku Rodriguesové et al. Oddělení bývají standardně vybavena vším

důležitým, co dítě ke svému vývoji potřebuje. Ani prostředí těchto oddělení nejsou dle dostupných informací a fotografií nijak traumatizující – na pohled vypadají jako velmi slušně zařízené ubytovny, jejichž okna ani nejsou zamřížovaná. Dítě je ve stálém kontaktu nejen se svou matkou, ale i se skupinou vrstevníků. Věznice navíc na děti bere ohledy i v dodržování tradic a svátků a chod oddělení např. v době Vánoc nebo Velikonoc připomíná svátky v běžné domácnosti. Starší děti by si s velkou pravděpodobností již uvědomovaly, kde se nacházejí a proč tomu tak je, ale zákony z těchto důvodů umožňují uvěznění matky s dítětem do tří, v některých zemích maximálně do čtyř let věku. Myslím, že za těchto podmínek může být uvěznění matky společně s jejím dítětem pozitivnější než jejich separace.

2.1.3 Odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování

U odsouzených s duševními poruchami, poruchami chování, poruchou osobnosti a chování, která je způsobena užíváním psychotropních látek a u odsouzených s mentální retardací se na tato onemocnění ve výkonu trestu odnětí svobody bere ohled. Na základě odborného lékařského vyšetření se zvolí vhodný program zacházení, včetně případného návrhu individuální nebo skupinové terapie. Odsouzení s těmito poruchami mají také možnost výkonu trestu ve formě ochranného léčení ve specializovaných odděleních věznic, a to na doporučení psychologa nebo psychiatra. Věznice zabezpečují i léčení v ambulantní formě, a to zřizováním vězeňských poraden (§ 70 zákona č. 169/1999 Sb.; § 94, 99 a 100 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Velkou skupinu mezi pachateli trestné činnosti tvoří tzv. *asociální psychopati*. Jejich podíl mezi kriminálními recidivisty je obrovský – v závislosti na zdroji informací se pohybuje mezi 70 a 100 %. Jedná se o hlubokou poruchu osobnosti, která se projevuje většinou již od útlého věku v sociální sféře. Většina pokusů o nápravu a správnou socializaci těchto lidí selhává. Existují ale obecná pravidla zacházení s asociálními psychopaty. Jedná se o přístupy, které vyjadřují porozumění, ale zároveň jsou kritické, realistické a v každém případě důsledné. V některých případech se doporučuje předepsání psychofarmak ke zklidnění a v důsledku i ke snazšímu navázání vztahu s tímto odsouzeným (Netík; Netíková; Hájek aj., 1997, s. 44–45).

2.1.4 Doživotně odsouzení

Výkon trestu doživotně odsouzených neodlišuje od běžného výkonu trestu odnětí svobody jen délka trestu, existují i další specifika.

Při sestavování programů zacházení se přihlíží k povaze trestu a především k nebezpečnosti osob, kterým je tento trest uložen. Doživotně odsouzení nesmějí opouštět věznici v rámci programu zacházení (např. za účelem vzdělávání nebo pracovní aktivity) ani v souvislosti s návštěvami. Návštěvy, vycházky i kázeňské tresty probíhají také odděleně od ostatních odsouzených a za dohledu pracovníka Vězeňské služby. V průběhu vycházek mohou být tito vězni poutáni, je-li to opodstatněné. Doživotní vězni jsou ubytováni po jednom a to v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. V těchto zesíleně zabezpečených odděleních věznice také pracují. V určené době mohou doživotně odsouzení pobývat v kulturní a společenské místnosti společně s ostatními doživotně odsouzenými vězni (§ 71 zákona č. 169/1999 Sb.; § 95–97 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Doživotních odsouzených je v českých věznicích 40, z toho 38 mužů a 2 ženy (stav ke dni 22. 6. 2012, Vězeňská služba České republiky). Když vezmeme v úvahu celkový počet odsouzených, není toto číslo příliš vysoké (0,17 %). Nicméně když vezmeme v úvahu účel doživotního uvěznění, kterým je především ochrana společnosti před nebezpečnými osobami, je na místě věnovat této skupině odsouzených pozornost a položit si otázku, jaký by vlastně měl být cíl programů zacházení s doživotně odsouzenými, když obecným cílem programů zacházení s ostatními skupinami odsouzených je naučit je respektovat právní normy majoritní společnosti, zvyšovat jejich kvalifikaci a tím i pozdější uplatnění na trhu práce, upevňovat pracovní návyky a snižovat riziko recidivy. Řada z těchto bodů se může zdát pro doživotně odsouzené jako zbytečná, jelikož směřují k úspěšné reintegraci vězně do společnosti, čehož se doživotně odsouzený zpravidla nedočká. Jaký je tedy hlavní úkol při zacházení s doživotně odsouzenými a jak by se měly lišit jejich programy zacházení od těch ostatních, je tématem k dalšímu rozpracování, avšak mimo záběr této práce.

2.1.5 Další specifické skupiny osob ve VTOS

Mezi další specifické skupiny osob, které se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody, patří *skupina cizinců* – tedy lidí, kteří nejsou občany státu Česká republika. Poučení o právech a povinnostech v úvodu výkonu trestu musí zaznít v jejich mateřském

jazyce nebo v jazyce, kterému cizinec rozumí (cizinec je mimo jiné poučen o právu obracet se na diplomatickou misi a na konzulární úřad státu, jehož je občanem, a také podat žádost o výkon trestu do tohoto státu). Při umístění této kategorie odsouzených do věznic se hledí na to, aby spolu cizinci stejného státního občanství, popřípadě hovořící stejným nebo podobným jazykem, mohli komunikovat, samozřejmě pokud to není v rozporu s účelem trestu. Je jim také poskytována literatura v jazyce, který ovládají, a v závislosti na délce jejich trestu jsou jim případně vytvořeny podmínky pro studium českého jazyka. Věznice při výkonu trestu odsouzeného cizince také dle svých možností přihlíží k jeho kulturním a náboženským tradicím (§ 72 zákona č. 169/1999 Sb.; § 98 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Podle údajů Vězeňské služby ČR se ke dni 22. 6. 2012 ve věznicích České republiky nachází 571 cizinec ve výkonu vazby a 1136 cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody, v součtu tedy 1707 cizinců. Vzhledem k celkovému počtu uvězněných osob v českých věznicích (23 458) to není zanedbatelné číslo – více než 7 %. Způsoby a možnosti vzdělávání a pracovního uplatnění této skupiny osob by si tedy zasloužily pozornost ve formě výzkumných šetření a následných doporučení.

Další specifickou skupinou ve věznicích jsou tzv. *trvale pracovní nezařaditelní*. Takto jsou nazýváni odsouzení, kteří jsou starší 65 let (v případě, že i přes tento věk sami nepožádají o zařazení do pracovních aktivit), dále osoby uznané jako plně invalidní nebo jejichž stav neumožňuje pracovní zařazení. Tito lidé vykonávají trest odnětí svobody ve specializovaných odděleních věznic, přičemž jsou do cel rozmístováni s ohledem na jejich zdravotní stav na základě doporučení lékaře. Věznice zajišťuje pro trvale pracovní nezařaditelné kulturně výchovné a zájmové aktivity a dle potřeb a možností obstarává i rehabilitační péči. Uvnitř a výjimečně i vně věznice lze na doporučení lékaře nebo na vlastní žádost se souhlasem lékaře vykonávat pracovní terapii (§ 69 zákona č. 169/1999 Sb.; § 92 a 93 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

2.2 Prostředí věznice jako významný psychosociální činitel

Hála a Soudková (2002, s. 17–18) poukazují na prožívání lidí, kteří jsou právě uvězněni. Tito lidé vykazují nervozitu, napětí, stres a úzkost. Symptomy jsou ještě více patrné u osob, které jsou uvězněny poprvé. To je dáno nejen samotným odnětím svobody, ale i příchodem do nového, neznámého společenství lidí, které má vlastní kulturu, tradice, normy, mocenskou strukturu. Uvnitř daného společenství si vězni vytvářejí i své legendy, jazyk, zvyky, sankce a odměny.

Ve věznicích existuje tzv. nástupní oddělení, do kterého jsou umisťováni vězni bezprostředně po nástupu do věznice. V tomto oddělení jsou odsouzení od ostatních vězňů izolováni, podrobně se seznamují se zákonem a vyhláškou o výkonu trestu odnětí svobody, s vnitřním řádem věznice a s prostředím, ve kterém bude výkon trestu probíhat. Doba pobytu v nástupním oddělení je individuální a ve většině případů není delší než dva týdny. Během toho jsou odsouzení v nástupním oddělení ve styku s odbornými zaměstnanci věznice (vedoucím věznice, psychologem, speciálním pedagogem, sociálním pracovníkem, vychovatelem a případně dalšími zaměstnanci určenými ředitelem věznice), kteří zpracovávají komplexní zprávu o odsouzeném a to včetně programu zacházení, poté je přeřazen na běžné oddělení výkonu trestu (§ 8 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Je nepochybně důležité, aby pracovníci věznice v počáteční fázi odsouzeného dobře poznali a vytvořili pro něj kvalitní individuální program zacházení. Otázkou ale zůstává, jak tato nucená samota v nástupním oddělení působí na odsouzeného, který je právě uvězněn, zvláště je-li to poprvé. Myslím, že tato oblast není zatím příliš prozkoumána.

Přirozeně nastupuje proces prizonizace, v rámci kterého dochází k přeměně svobodného člověka ve vězně. Této přeměny je postupně dosahováno právě adaptací na vězeňské prostředí včetně jeho kultury, pravidel, zvyků, hodnot apod. V souvislosti s prizonizací hovoříme o tzv. vězeňském kódu, který je souhrnem pravidel chování ve vězeňském společenství (zde nejsou myšlena oficiální pravidla věznice, ale pravidla daná samotnou vězeňskou subkulturou). Vězni, kteří tento kód přijmou a rozhodnou se podle něj chovat, se mohou těšit respektu ostatních vězňů. Oproti tomu nepřijetí a porušování vězeňského kódu většinou znamená vyloučení z vězeňské subkultury. Dvě základní a univerzální pravidla podle Hály a Soudkové (2002, s. 18) znějí „*starej se o sebe*“ a „*nebonzuj*“. Existují samozřejmě ještě další pravidla vězeňského kódu, která jsou uvězněným velmi rychle známa. Seznámení s vězeňským kódem je počátkem procesu prizonizace. Je třeba ale zdůraznit, že prizonizace není procesem, který by všichni uvěznění automaticky dokončili. Faktory, které oslabují prizonizační proces, jsou například krátká doba výkonu trestu, udržování kontaktů se světem mimo vězení, silná osobnost, která jasně a pevně odmítá zařazení do skupiny vězňů.

Hála a Soudková (2002, s. 20) rovněž připomínají teorii Irwina a Cresseyho, podle které je vězeňská subkultura kombinací tří různých subkultur a to subkultury „trestanců“, „zlodějů“ a „rovných“. Takzvanými trestanci je označována většinou mládež, která se v průběhu svého dospívání pohybovala po různých nápravných zařízeních. Jedná se tedy

o lidi, kteří znají způsob života v uzavřené instituci, jsou zvyklí žít společně s osobami stejného pohlaví. Vězení pro ně potom představuje svým způsobem domov. Členové subkultury „zlodějí“ považují trestnou činnost za svou profesní kariéru. Na spoluvězně se snaží působit solidním dojmem, chtějí být podskupinou takto přijímáni. Proto podporují vězeňské hodnoty a zájmy. Subkultura „rovných“ přináší do věznice kulturu konvenční společnosti. Často porušili zákon pouze jednorázově. Ve vězení se vyhýbají problémům, ztotožňují se spíše s vězeňským personálem než s ostatními vězni.

Zásadní ovšem zůstává, jak se sami vězni rozhodnou výkon trestu odnětí svobody strávit. Někteří se i přes pobyt ve vězení upínají k životu venku a od ostatních se mnohdy izolují, zatímco jiní se orientují spíše na současný život uvnitř vězení. V takovém případě mají často zájem se podílet na vězeňském sociálním systému, což jim částečně umožňuje regulovat činnost subkultury, distribuovat zboží i získat určitou prestiž. Volba postupu chování odráží hodnotový systém jedince (Hála, Soudková, 2002, s. 21).

Matoušek a Matoušková (2011, s. 159–163) dokonce podotýkají, že umístění ve vězení je natolik drastickou změnou, že může vyvolat psychickou poruchu. Člověk je vytržen ze známého prostředí, zbaven osobního majetku, ztrácí možnost každodenního kontaktu s rodinou a přáteli a přichází i o příležitost jakéhokoliv styku s opačným pohlavím. Přitom je v nepřetržitém styku s lidmi, které neměl možnost si zvolit. Nerozhoduje ani o zcela běžných věcech, jako například kdy půjde spát, kdy se bude mýt, co si dá k jídlu. O naprostou většinu věcí musí žádat a je pod neustálou kontrolou. Dalším negativním důsledkem vězení je vnucené homosexuální chování, které je zapříčiněné nepřítomností osob opačného pohlaví, ale také potvrzováním sociální pozice spoluvězňů.

Autoři také zdůrazňují, že proces prizonizace je charakteristický ztrátou vlastní iniciativy a adaptací na umělé prostředí věznice, zatímco adaptabilita na život mimo vězení značně klesá. Zároveň s tím uvěznění přijímají hodnoty vězeňské subkultury. Zločiny jsou ve společnosti ostatních odsouzených diskutovány, obdivovány, ale leckdy i plánovány a realizovány. Matouškovi tak zastávají poměrně radikální a skeptický názor, že vězení je institucí, v jejíž povaze je desocializace a nikoli resocializace.

Řada z těchto tvrzení je vyzkoumaným a všeobecně známým faktem. Musím se jen pozastavit nad tím, že autoři ani v nejmenším nezmiňují snahu programů zacházení, jejichž hlavním cílem je zdárná reintegrace vězně. Výzkumy a statistiky ukazují, že programy zacházení zdaleka nejsou tak úspěšné, jak si stanovují (viz kapitolu o kriminální recidivě).

Otázkou ale zůstává, jak by vypadaly hodnoty kriminální recidivy, kdyby programy neměly absolutně žádnou účinnost.

K vězeňskému prostředí neodmyslitelně patří vězeňský argot. K této mluvě existují rozdílné přístupy. Můžeme se setkat s názory, které se přiklánějí k pojetí argotu jako druhu profesního slangu a staví jej vedle slangů ostatních povolání (z toho vyplývají i označení vězeňské mluvy jako například kriminální slang, vězeňský slang apod.). Hála a Soudková (2002, s. 11) tento názor odmítají a to především z etických důvodů – nechtějí stavět na roveň slangu běžných, zákonných profesí a specifickou mluvu, která je vytvářena a užívána osobami ve výkonu trestu odnětí svobody, popř. ve výkonu vazby. Já osobně se k názoru Hály a Soudkové přikláním a dále budu v této práci pro mluvu vězňů užívat název vězeňský argot.

Vězeňský argot může vznikat komolením stávajících slov, přenášením jejich významů, přejímáním slov z cizích jazyků, tvořením slov nových atd. Původně byl využíván zejména k tajné komunikaci mezi příslušníky téže skupiny, dnes je jeho primárním účelem především vyjádření příslušnosti k dané sociální skupině. Ovšem s přílivem cizinců do českých věznic je patrné, že utajovací funkce argotu opět zesiluje. Akceptování a aktivní užívání argotu vězni je součástí procesu prizonizace (Hála, Soudková, 2002, s. 6–15).

Netík, Netíková a Hájek (1997, s. 35) připomínají, že znalost kriminálního argotu může být kromě porozumění významu vězeňské komunikace užitečná například i ve výzkumných studiích, které mapují tzv. kriminální infekci mezi obyvateli, nebo jako ukazatel míry identifikace s kriminální subkulturou v případě individuální práce s vězni.

3. Penitenciární péče

Pojem „penitenciární“ znamená ve své podstatě totéž co „vězeňský“, pouze s jedním drobným rozdílem – přívlastek penitenciární se užívá spíše tehdy, když chceme zdůraznit, že podstatou vězení není represe, ale také náprava, převýchova a resocializace pachatele (Mařádek, 2003, s. 49).

Penitenciární péče tedy označuje péči o odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody (nebo o obviněné ve výkonu vazby) s důrazem na výše zmíněné charakteristiky. Součástí penitenciární péče jsou v současné době tzv. programy zacházení.

3.1 Programy zacházení s vězni

Kromě „Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání“, která byla již zmíněna v první kapitole, se základní principy zacházení s vězni v demokratických státech od roku 1992 řídí také Evropskými vězeňskými pravidly. Ta zdůrazňují především princip humanizace, což v praxi znamená především to, že na vězně má být nahlíženo jako na člověka, jehož důstojnost nesmí být navzdory trestání ponižována ani degradována. Každý vězeň ve výkonu trestu má tedy právo na individuální přístup na a zacházení ve výchovném a vzdělávacím programu. V rámci programu zacházení má být zapojen do pracovního procesu, má mít přístup k volnočasovým, kulturním a sportovním aktivitám, k náboženským rituálům a má právo žádat o zařazení do terapeutických nebo extramurálních programů. Vězeň má ovšem také povinnost řídit se kázeňským režimem věznice (Černíková; Sedláček, 2002, s. 76).

Teorie i praxe vězeňství v historii oscilovala v přístupu k odsouzeným mezi *trestem* a *zacházením* (Hála, 2006, s. 7). Jak je patrné z předcházejícího textu, v současné době se vyspělé demokratické státy přiklánějí spíše k programům zacházení. To ale neznamená, že metoda zacházení nemá své odpůrce. Podle řady lidí jsou programy zacházení k uvězněným příliš ohleduplné, a tedy neplní primární funkci uvěznění, kterou je trest.

Například Malá ve své publikaci *Vězeňství po česku* (2003) poměrně ostře kritizuje proces humanizace, který v České republice nastoupil po roce 1989 a následujících deset let se rozvíjel do současné podoby.

Své kritiky má ale i americký vězeňský systém. Smith a Hatteryová (2010) předkládají odvážnou teorii, ve které tvrdí, že americký vězeňský systém se dnes navrácí

k principům otroctví. Justice podle nich slouží politice, v důsledku čehož jsou americké věznicе přeplněny Afroameričany. Zatímco v sedmdesátých letech tvořili Afroameričané celkem 9 % z celé populace vězňů, nyní je to již 62 %. Příčinu vidí Smith a Hatteryová ve zpřísnění trestů za držení či prodej drog. Namísto toho, aby se americká vláda snažila tyto potíže řešit, zpřísnuje tresty, čímž se zvyšuje počet příslušníků menšin, kteří jsou ve vězení. Ti jsou posléze využíváni k práci, což v důsledku připomíná otrocké praktiky amerického konfедераčního Jihu 19. století. Podle autorů je průmyslový dopad vězeňského systému velmi důležitý pro celou americkou ekonomiku. V mnoha průmyslových odvětvích, od zemědělství po počítačovou techniku, je práce vězňů využívána a pro firmy se jedná o velmi výhodnou záležitost.

Smith a Hatteryová zřejmě mají pro tak nekompromisní teorii své důvody. Já tento názor nesdílím, jelikož mi připadá, že autoři při kritice povinné práce vězňů opomíjejí, že ačkoliv se v těchto případech jedná „jen“ o držení a prodej omamných a psychotropních látek, stále se jedná o trestný čin. Proto bych byla při kritice amerického vězeňského systému méně radikální, ačkoliv v některých aspektech s autory souhlasím – zejména se zavedením nutných preventivních opatření pro redukci trestných činů spojených s drogami.

Ronald (2011) v kontextu programů zacházení poukazuje na starší výzkumy, které byly prováděné v různých indických věznicích, kde se proces přeměny vězňů v běžné občany a jejich rehabilitace do společnosti nezdařil. To vedlo ke vzniku řady dobrovolnických organizací, které se snaží zlepšovat psychosociální a ekonomické podmínky života vězňů. Tato odvětví sociální práce pomáhají uvězněným a podporují je v oblastech, které vězeňský systém obvykle opomíjí. Angažují se i v oblasti postpenitenciární péče. Autor zastává názor, že by měla být zvažena institucionalizace podobných služeb v rámci samotných věznic.

Co se týče samotných programů zacházení, Fischer a Škoda (2009, s. 189–190) podotýkají, že kromě korekce nežádoucích vzorců chování a způsobu života, by měly programy ve věznicích odsouzené podporovat i při cestě vedoucí k seberegulaci. Ta je založena na přijetí viny a následném sociálním chování s odpovědností a přijetím důsledků svých předchozích činů. Program zacházení by tedy měl podle autorů pokrývat nejen oblast práce, vzdělání, volného času, ale také působit na osobnost odsouzených a podporovat jejich rodinné vazby a sociální vztahy.

Tento komplexní přístup se mi zdá přínosný a to především oblastí podpory rodiny i ostatních sociálních vztahů odsouzených, jelikož se zdá, že tento aspekt není v českých

věznicích příliš řešen. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody (§ 19 zákona č. 169/1999 Sb.) povoluje maximálně 3 hodiny návštěv blízkých osob za jeden kalendářní měsíc, přičemž odsouzeného mohou současně navštívit pouze 4 osoby a to včetně nezletilých dětí. Návštěvu bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců povoluje ředitel věznice jen ve výjimečných případech. Není těžké si představit, jak složité může být například udržení manželského nebo partnerského vztahu za těchto podmínek. Na to myslí vězeňský systém například ve skandinávských zemích, kde jsou návštěvy blízkých osob povoleny častěji a odsouzeným a jejich manželkám/manželům je umožňován i „rozumný sexuální život“ v podobě jednolůžkových vězeňských cel případně speciálních návštěvních místností, které zajišťují nerušený průběh návštěvy tohoto charakteru (Hála, 2006, s. 27).

Hála (2006, s. 122–123) také zdůrazňuje, že jestliže má být zacházení s odsouzenými účinné, je třeba důkladná a kvalitní příprava. Ta spočívá nejprve ve zmapování výchozího bio-psycho-socio-duchovního stavu odsouzeného v době nástupu do výkonu trestu, přičemž shromážděné materiály by měly obsahovat:

- data o osobě odsouzeného, o jeho trestném činu a o uloženém trestu
- doporučení lékaře ohledně případných omezení a zdravotních rizik, která jsou spojena s pracovními, vzdělávacími a jinými aktivitami programu zacházení
- sociální anamnézu
- rizika, problémy a překážky, které mohou v budoucnu bránit úspěšné reintegraci do společnosti – v souvislosti s tím Hála (2007, s. 82) upozorňuje na pojem „risk assessment“, jež je v penologické terminologii poměrně novým výrazem, a který se v kontextu těchto rizik používá

Zejména poslední bod tohoto výčtu považuji za velmi důležitý, jelikož ukazuje na propracování programu zacházení, který již od počátku výkonu trestu sleduje jeho hlavní cíl, jímž je úspěšná reintegrace odsouzeného do společnosti (až na výjimku v podobě doživotně odsouzených). Otázkou však je, nakolik se poté v průběhu výkonu trestu daří tyto překážky úspěšné reintegrace odstranit. Z dostupných údajů o množství recidivistů v českých věznicích se zdá, že tyto snahy v minulosti zatím nebyly dostatečně úspěšné (konkrétní údaje o kriminální recidivě se nacházejí v kapitole 4.2).

Současné platné programy zacházení s odsouzenými v České republice jsou dány ustanovením § 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád odnětí svobody.

Podle odst. 2 tohoto ustanovení se programy zacházení člení na:

- pracovní aktivity
- vzdělávací aktivity
- speciální výchovné aktivity
- zájmové aktivity
- oblast utváření vnějších vztahů

Jednotlivé aktivity programů zacházení, s důrazem na aktivity vzdělávací a pracovní, budou rozpracovány v následujících subkapitolách.

Z vyhlášky také vyplývá, že jestliže si odsouzený nechce zvolit žádnou alternativu programu zacházení, je povinen se zúčastnit minimálního programu, který je stanoven vnitřním řádem dané věznice. Minimální program spočívá v pracovních aktivitách, které jsou organizovány s ohledem na zdravotní stav vězně (§ 37).

Pro naplnění cílů a zvýšení efektivity programů zacházení jsou vyhláškou vymezeny i jejich termíny hodnocení (§ 38). Programy zacházení jsou tedy zpravidla vyhodnocovány:

- jednou za měsíc ve věznici pro mladistvé
- jednou za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou
- jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou
- jednou za šest měsíců ve věznicích se zvýšenou ostrahou

Hodnocení úspěšnosti plnění programu bývá podkladem pro návrh na přeřazení uvězněných do věznic jiného typu (viz kapitolu 1).

Stejně jako v případě odsouzených, i obvinění ve výkonu vazby jsou zařazeni do programů zacházení. Ve snaze omezení negativního vlivu izolace obviněného od společnosti, má podle řádu výkonu vazby (§ 4a vyhlášky č. 109/1994 Sb.) věznice vytvářet vhodné podmínky pro preventivně výchovné, vzdělávací, zájmové a sportovní programy, přičemž věznice má povinnost nabídnout obviněnému účast minimálně v jednom z těchto programů. Poté záleží na důvodu vzetí do vazby, jestli se bude obviněný účastnit vybraného programu společně s ostatními obviněnými nebo sám. Společný program mužů a žen je vyhláškou vyloučen.

3.2 Problematika vzdělávání odsouzených

Než se budu věnovat samotné problematice vzdělávání odsouzených, myslím, že je vhodné si na začátku objasnit několik pojmů, které se vzděláváním dospělých obecně souvisejí.

Vzdělávání dospělých neboli *další vzdělávání*, je systém vzdělávacích aktivit, které jsou organizovány institucionálně nebo individuálně. Jejich účelem je náhrada, doplnění nebo obohacení výchozího vzdělání dospělých lidí. Prostřednictvím dalšího vzdělávání je možné rozvíjet znalosti, dovednosti, hodnotové postoje a další osobnostní a sociální kvality, které jsou využitelné v pracovním i osobním životě. Vzdělávání dospělých zahrnuje další profesní vzdělávání, občanské vzdělávání, periodická školení a rekvalifikační vzdělávání.

Další profesní vzdělávání je odborným vzděláváním, které obsahuje kvalifikační vzdělávání, periodická školení a rekvalifikační vzdělávání. Je určeno lidem, kteří dokončili řádné odborné vzdělávání v počátečním cyklu. Další profesní vzdělávání může být *formální* – tj. hierarchicky uspořádané legislativně zakotvené vzdělávání, které je institucionalizované, chronologicky na sebe navazuje a které vede k získání určitého stupně vzdělání (tedy k získání vysvědčení, výučního listu nebo diplomu). Dále může být další profesní vzdělávání *neformální*. To je uskutečňováno většinou mimo formální vzdělávací systém, například v zaměstnaneckých organizacích, vzdělávacích institucích, kulturních zařízeních apod. Vzdělávání může mít i tzv. *informální* podobu, což znamená, že se zakládá na bezděčném získávání vědomostí, dovedností a postojů a to v průběhu každodenních činností pracovního a sociálního života.

Občanské vzdělávání je orientované na utváření vědomí v oblasti občanských práv a povinností. Jeho součástí je vzdělávání ve veřejných otázkách z hlediska státu, regionu i daného místa bydliště. Zdůrazňuje potřeby a zájmy společnosti i občanů (Barták, 2007, s. 7-9).

Zájmové vzdělávání umožňuje účastníkům uspokojení jejich zájmů prostřednictvím edukačních, tvůrčích i organizačních volnočasových aktivit, které mohou být krátkodobého i dlouhodobého rázu (Šerák, 2009, s. 50). Mezi typy zájmového vzdělávání dospělých patří například kulturní a estetická výchova, pohybová a sportovní výchova, cestování a turistika, zdravotní výchova, environmentální výchova, vědeckotechnické vzdělávání, jazykové vzdělávání, náboženská a duchovní výchova (Šerák, 2009, s. 137–182).

Podle ustanovení § 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou je vydán řád odnětí svobody, se uspokojování zájmů uvězněných prostřednictvím volnočasových aktivit nazývá souhrnně termínem „zájmové aktivity“. Dále tedy v tomto kontextu pominu označení zájmové vzdělávání a přizpůsobím terminologii platné vyhlášce. Touto vyhláškou je také specifikováno, co přesně se rozumí vzdělávacími aktivitami, které jsou součástí programu zacházení:

- vzdělávání, které je organizované nebo realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm
- vzdělávání, které je vedené, popř. kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu
- vzdělávání v korespondenčních kurzech a v rámci základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky

Jak již bylo naznačeno, profesní vzdělávání odsouzených zabezpečují většinou odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, ve věznicích, ve kterých tato odloučená pracoviště nejsou zřízena, obstarává vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu. V případě, že se jedná o zajištění povinné školní docházky mladistvých odsouzených, spolupracují orgány Vězeňské služby s příslušnými školami a orgány státní správy a samosprávy ve školství. Ředitel věznice může povolit volný pohyb mimo věznici za účelem docházky do školy a to ve věznicích s dohledem, s dozorem a ve věznicích pro mladistvé. Odsouzeným, kteří jsou zapojeni do nějaké z forem vzdělávání, mají věznice podle výše zmíněné vyhlášky (§ 46) vytvářet vhodné prostorové i organizační podmínky pro jejich studium. Za velmi důležitý považují fakt, že z dokladů o vzdělání odsouzených nesmí být znatelné, že je absolvent získal v průběhu výkonu trestu. To je podle mého názoru velmi důležitý prvek následného procesu reintegrace, který může usnadnit propuštěným hledání zaměstnání, stejně jako příležitost dokončit studium v příslušné škole i po propuštění z výkonu trestu.

Podle statistik za rok 2011 mají ve výkonu trestu odnětí svobody největší zastoupení lidé se základním vzděláním a vyučení lidé bez maturity – tyto dvě skupiny tvoří dohromady přes 81 % všech odsouzených (Vězeňská služba České republiky, 2011, s. 93). Můžeme se jen dohadovat, co je příčinou a co důsledkem poměrně nízké vzdělanosti mezi odsouzenými, nicméně faktem zůstává, že nabídka vzdělávání jako součást programu zacházení ve věznicích je na místě a že je třeba tento trend podporovat.

Černíková a Sedláček (2002, s. 58–60) zdůrazňují, že pro úspěšnou a efektivní vězeňskou výchovu je nezbytné právě propojení s vězeňskými vzdělávacími systémy, jelikož podle obecné teorie výchovy platí, že vzdělaný člověk se dopouští závažných trestných činů méně často než člověk, který není vzdělaný a vychovaný. Tento poznatek má velký význam zejména pro práci s mladistvými vězni, protože mladistvý odsouzený je podle převládajících názorů více tvárný a přístupný výchovným vlivům. Tito autoři také uvádí, že pro prokázání pozitivního vlivu zvyšování vzdělanosti ve vězeních na budoucí život pachatelů je potřeba získat podrobnější analytické údaje, které v době, kdy vyšla jejich publikace (tedy v roce 2002), k dispozici ještě nebyly.

Beneš (2008, s. 29) v souvislosti se vzděláváním dospělých zmiňuje, že jeho význam a účel se nemusí z různých úhlů pohledu shodovat – jinými slovy význam a účel vzdělávání dospělých může být odlišný z hlediska společnosti, státu, zadavatele, provozovatele vzdělávání a samotného účastníka vzdělávacího procesu. Nicméně mezi hlavní účely vzdělávání dospělých Beneš řadí:

- druhou vzdělávací šanci pro lidi, kteří z nějakých důvodů dosud nezískali vzdělání podle svých potřeb
- odborné vzdělávání a zvyšování kvalifikací a kompetencí
- rozvoj schopností vyplňovat sociální role v rodině, v sociálním životě, v pracovním životě apod.
- sociální péči týkající se zdravotní výchovy (AIDS, kouření apod.)
- individuální rozvoj ve smyslu kulturních a všeobecných znalostí
- rozvoj sociálního cítění, solidarity, sociální soudržnosti, výchovy k občanství

V kontextu vzdělávacího procesu Beneš (2008, s. 37) připomíná, že mezi klasickou pedagogikou školy (vzděláváním dětí) a andragogikou (vzděláváním dospělých) existuje podstatný rozdíl v pohledu na vzdělávaného jedince. Dospělý není v průběhu vzdělávání oddělen od svých ostatních rolí – tedy rolí v pracovním, společenském a osobním životě. Vzdělávání mu má pomáhat zvládat nároky života, které jsou na něho kladeny, ale většinou neusiluje o utváření jeho osobnosti.

Když se ale zamyslíme nad specifiky vzdělávání uvězněných lidí, některé z výše uvedených znaků vzdělávání dospělých musíme upravit. V případě výkonu trestu odnětí

svobody bývá totiž dospělý naprosto odštěpen od svých ostatních rolí. Role učícího se jedince může být jednou z mála nových rolí, kterou je možné ve výkonu trestu odnětí svobody přijmout. Také osobnost pachatele nezůstává v procesu vzdělávání stranou. Existují terapeutické programy, které se snaží více či méně úspěšně na osobnost vězňů působit.

McKinney a Cotronea ve své studii z roku 2011 uvádějí, že pokud se vězni účastní vzdělávacích kurzů, mělo by s nimi být nakládáno jako s jakýmikoliv jinými studenty. Jestliže totiž kurz nabízí jistou úroveň autonomie a kompetence pro studenty, následné hodnocení celého kurzu je značně vyšší a pro zúčastněné užitečnější.

Že na přístupu nápravných institucí závisí motivace vězňů k učení, prokázaly Katinaitéová a Čibiraitéová (2011) ve výzkumu, který prováděly v Litvě ve vazební věznici Lukiškės. Zajímavým výsledkem je, že nejsilnější motivace k učení byla pozorována u vězňů, kteří si odpykávají trest ve výši deseti a více let. U vězňů odsouzených k menšímu trestu byla motivace značně nižší. Méně překvapivý je již poznatek, že studium při výkonu trestu preferovali trestanci s vyšším, převážně univerzitním vzděláním. Menší roli hrálo také zázemí, z něhož vězni vzešli. Naměřená data dále ukázala, že přes 80 % uvězněných, kteří se účastnili tohoto výzkumu, bude schopných získané poznatky aplikovat k rychlejší integraci do společnosti. Katinaitéová a Čibiraitéová to dávají do souvislosti s tím, že dnešní, informační doba klade důraz na moderní technologie. Pro jedince to znamená, že musí mít dostatečnou kvalifikaci a schopnosti, aby mohl tyto technologie plně ovládat. O to důležitější je celoživotní vzdělávání a to dokonce i při výkonu trestu. Autorky dále uvádějí, že vzdělání v nápravných zařízeních má sloužit především k úspěšné resocializaci jedince do společnosti a napomáhat většímu rozhledu. Ten může jedinci sloužit k vytvoření životních cílů na základě morálních principů a hodnot, které vyznává společnost.

3.3 Pracovní možnosti ve VTOS

Odsouzení mají podle platného řádu odnětí svobody (§ 41–45 vyhlášky č. 345/1999 Sb.) povinnost pracovat. Od této povinnosti jsou osvobozeni odsouzení starší 65 let, dále odsouzení, kteří jsou plně invalidní, nebo jejichž zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení, popřípadě odsouzení dočasně práce neschopní. Osvobození mohou být odsouzení i z důvodu jiné překážky, která jim brání vykonávat práci. Tyto skutečnosti posuzuje ředitel věznice na základě doporučení odborných pracovníků. Pokud

se odsouzený odmítne do pracovního procesu zapojit i přes to, že byl uznán jako pracovně schopným, je mu zpravidla uložen kázeňský trest. V souvislosti s výkonem konkrétní práce se pořádá pro odsouzené, které pro to mají potřebné schopnosti, odborné školení s cílem zvyšovat jejich kvalifikaci. Odsouzeným, kteří jsou umístěni ve věznici s dohledem nebo dozorem, může udělit ředitel propustku z věznice, která umožňuje za účelem plnění pracovních úkolů opustit věznici, ale zároveň stanovuje prostor, v němž se může jedinec ve stanovený čas pohybovat.

Věznice zaměstnávají odsouzené ve svém provozu, ve vlastní výrobě nebo v podnikatelské činnosti, popřípadě smluvně u jiných subjektů. Odsouzení pracují pod dohledem Vězeňské služby. Do pracovní doby se nepočítá úklid a další činnost, která je potřebná k zajištění každodenního chodu věznice, a také pracovní terapie, jenž může být součástí programů zacházení odsouzených – tyto činnosti vykonávají odsouzení bez nároku na odměnu. Za ostatní pracovní aktivity odsouzeným náleží odměna daná nařízením vlády. Z ní jsou ale strhávány zálohy na daň a pojistné, náklady na úhradu výkonu trestu a případně další srážky jako například částka na úhradu výživného pro děti, na úhradu nároků poškozených trestným činem apod. Zbytek odměny za práci odsouzeného po provedení patřičných srážek je rozdělena na tzv. kapesné a úložné. Přesné rozdělení financí odsouzených upravuje Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou. Tzv. sociální kapesné dostávají ale i vězni, kteří se pracovního procesu neúčastní, a to ve výši 100 Kč za jeden kalendářní měsíc. Na sociální kapesné nemají odsouzení nárok, když mají tu možnost, ale bez nějakého závažného důvodu odmítají pracovat, a také v případech kdy mají v období daného kalendářního měsíce jiný příjem nebo obdrží v hotovosti alespoň 100 Kč. Kapesné z průměrného výdělku pracujících odsouzených činí zhruba čtyřikrát tolik než sociální kapesné (§ 30–33 zákona č. 169/1999 Sb.; vyhláška č. 10/2000 Sb.).

Co se týče pracovních aktivit, obvinění ve výkonu vazby mají na rozdíl od odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody odlišné podmínky. V první řadě nemají povinnost pracovat, ale na vlastní žádost mohou být dle svých možností a možností věznice do pracovních aktivit zařazeni. Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání obviněných buď v oblasti své vlastní podnikatelské činnosti nebo smlouvou s jiným podnikatelským subjektem nebo organizací. Při rozhodování o zaměstnání obviněného se berou v úvahu jeho osobní poměry, zejména sociální situace jeho rodiny a rozhodnutí

o výživném na nezletilém dítěti (§ 19 zákona č. 293/1993 Sb.; § 58 a 59 vyhlášky 109/1994 Sb.)

Že je pracovní aktivita ve vězeních pro odsouzené přínosem, o tom již dnes nikdo z autorů odborných publikací nepochybuje. Konkrétní pracovní aktivity, do kterých se uvěznění zapojují v rámci trestu odnětí svobody a v rámci výkonu vazby v českých věznicích, uvádím v poslední kapitole této práce.

3.4 Další aktivity zařazené v programech zacházení

V následujících odstavcích se stručně podívám na další činnosti, kterým se odsouzení při výkonu trestu mohou věnovat.

3.4.1 Zájmové aktivity

Zájmovými aktivitami, které jsou součástí programu zacházení, se označují různé formy individuální i skupinové činnosti organizované zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním. Tyto činnosti by měly rozvíjet v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a dovednosti odsouzených (§ 36 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

Většina věznic nabízí řadu zájmových kroužků pro trávení volného času. Díky těmto kroužkům získávají odsouzení určité kvalifikace, které jim po propuštění mohou být prospěšné na trhu práce. Největší zájem je dlouhodobě o sportovní vyžití (především posilovnu). Hojně jsou využívány i kroužky cizích jazyků, nejčastěji angličtiny, a výuka na počítači. To však již záleží na možnostech konkrétních věznic (Vězeňská služba České republiky, 2012).

Odsouzený si také může na své náklady objednat knihy, denní tisk a časopisy, bezplatně si pak může ve vězení půjčovat z vězeňské knihovny knihy a to včetně náboženské literatury, odborných publikací a právních předpisů. Vypůjčit si také může společenské hry. Pokud to není v rozporu s výkonem trestu, je odsouzenému dovoleno zakoupení věcí (na vlastní náklady), které potřebuje ke vzdělávání nebo ke své zájmové činnosti (§ 21 a 22 zákona č. 169/1999 Sb.; § 29 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

3.4.2 Poradenství a terapie

Pro nápravu pachatele je určena speciální pedagogická a psychoterapeutická práce, jejíž účinnost není v rámci výkonu trestu příliš vysoká. Ukazuje se, že náprava odsouzeného závisí spíše na jeho osobnostních vlastnostech než na působení různých

programů. Pro úspěšnou terapii je totiž nezbytná přítomnost pocitu viny a nahlížení na trest jako na následek svého jednání. Jak bylo již zmíněno v kapitole o specifických skupinách osob ve VTOS, pachatelé s poruchou osobnosti tohoto náhledu velmi často nejsou schopni (Vágnerová, 2004, s. 827).

To ovšem neznamená, že jedinci bez poruchy osobnosti vinu automaticky přijímají. Hála (2006, s. 159) zmiňuje známý algoritmus zacházení s odsouzenými, který je stručně popsán jako svědomí–vina–pokání. Úkolem pomáhajícího pracovníka je tedy v odsouzeném probudit jeho svědomí, aby si uvědomil nehumánnost a protiprávnost svého jednání, za které byl odsouzen. Dalším krokem je přijetí viny, která spočívá v přijetí odpovědnosti za spáchané činy i se všemi důsledky a povinnostmi, které z toho vyplývají. V praxi to většinou znamená dlouhodobě se vyrovnávat s obětí trestného činu. V rámci pokání je pak nutné se srovnat i sám se sebou, nejlepší formou pokání je práce na pozitivních změnách své osobnosti. Tento průběh algoritmu výkonu trestu je samozřejmě ideálním modelem, pro který je nutná dobrovolná spolupráce odsouzeného.

V rámci mnohaletých zkušeností terapeutické práce s odsouzenými je zřejmé, že aby byla terapie účinná, musí vycházet z konkrétních problémů jednotlivých lidí. Vhodnou formou se tedy ukázala behaviorální a kognitivní psychoterapie. Důležitá je i pedagogická práce s odsouzenými, která podporuje následnou reintegraci v podobě dosažení určité profesní kvalifikace během výkonu trestu a současně pomáhá udržení kontaktu s rodinou odsouzeného například návrhem mimořádných návštěv (Vágnerová, 2004, s. 828).

Čírtková (2009, s. 96) doplňuje, že kognitivně behaviorální terapie je aktuální záležitostí, a tedy ještě nejsou k dispozici výzkumy o úspěšnosti těchto programů. Nicméně předběžné údaje se zdají být z hlediska efektivity optimistické. Čírtková také upozorňuje na důležitou součást terapeutických programů, kterou je trénink vcit'ování se do oběti. Ten je směřován k zabránění recidivy – opětovnému deliktu má sám pachatel předejít díky autoregulačnímu modelu, který se v průběhu terapie naučil.

Pro obviněné ve výkonu vazby, kteří jsou v akutní duševní tísní, je ve věznici zřízeno krizové oddělení. Součástí krizového oddělení je speciální cela, kam se umisťují obvinění, jež kvůli svému duševnímu stavu ohrožují sebe nebo své okolí (§ 11 vyhlášky č. 109/1994 Sb.).

Obviněným jsou také poskytovány sociální služby ve formě sociálního poradenství, ve formě pomoci při řešení náročné sociální situace obviněných a jejich rodin a ve formě

spolupráce s ostatními zaměstnanci věznice při zajišťování práv a zájmů obviněných (§ 57 vyhlášky č. 109/1994 Sb.).

Důležitou součástí práce s věřícími odsouzenými jsou bohoslužby a individuální duchovní služby pořádané věznicemi. Duchovní mohou navštěvovat odsouzené i na lůžkových odděleních zdravotnických zařízení, v uzavřeném oddělení nebo v samovazbě (§ 72 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

4. Postpenitenciární péče

Postpenitenciární péče je specifickou oblastí sociální péče o člověka, který byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z ochranného léčení a ochranné výchovy (v případě mladistvých). V rámci této péče je propuštěným nabízena většinou pomoc při hledání práce, při zprostředkování ubytování, při začleňování se do sociálního prostředí a v neposlední řadě je jim také poskytována určitá finanční podpora a poradenství v sociálně právních záležitostech. Cílem služeb postpenitenciární péče je prevence recidivy trestné činnosti (Černíková; Sedláček, 2002, s. 141).

Mařádek (2003, s. 58–59) upozorňuje na to, že postpenitenciární péče v České republice netvoří ucelený a dobře fungující systém, který by byl kvalitně provázaný se systémem penitenciární péče. Jako ukazatele nedostatků postpenitenciární péče uvádí kromě kriminální recidivy i nárůst počtu lidí bez domova. Úlohu postpenitenciární péče tak často přejímají nestátní neziskové organizace (např. Armáda spásy nebo azylové domy jednotlivých církví).

Od Mařádkovy kritiky stavu postpenitenciární péče již uplynulo devět let a faktem zůstává, že se této péči se věnuje čím dál větší množství nestátních organizací. Otázkou je, zdali by byla po službách těchto organizací poptávka, kdyby byla nabídka služeb postpenitenciární péče státu uspokojivá.

Nestátních a neziskových organizací, které se zaměřují na postpenitenciární pomoc propuštěným vězňům, je celá řada. Kombinaci základní sociální a duchovní pomoci nabízejí organizace jako např. Armáda spásy či oblastní charity. Zajímá-li nás však především sféra pracovního uplatnění, situace je již komplikovanější. Zmiňované organizace totiž mohou pomoci při hledání práce, ale spíše formou rad a doporučení, které úřady je nutno navštívit a jak správně vyplnit formuláře. Se samotným hledáním práce vězňům obvykle pomoci nemohou. Poradenskou pomoc poskytuje také Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi. Nejvýrazněji se o problémy odsouzených zajímá sdružení Za branou, které pomáhá vězňům s jejich reintegrací do společnosti, a to v rovině teorie i praxe.

V několika věznicích tak můžeme vidět projekty, které připravují vězně na život po ukončení výkonu trestu. Velmi aktivní je v tomto směru věznice Vinařice. Již od roku 2008 zde funguje projekt „Podpora vstupu na trh práce“. Projekt je součástí aktivit výstupního oddělení a jen za první rok se mu podařilo umístit 14 vězňů, převážně recidivistů, do pracovního procesu. Kromě teoretické přípravy o pracovním trhu a jeho

zákonitostech je vězňům pomáháno v aktivním vyhledávání pracovních pozic. Ve věznici Horní Slavkov je od podzimu 2011 realizován projekt „Pomůžeme ti pracovat“. Zaměřuje se na pomoc vězňům s hledáním práce po propuštění a na jejich přípravu k reintegraci do společnosti. Ve věznici Nové Sedlo byl zase v roce 2012 zahájen reintegrační program pro odcházející vězně, jehož součástí byl i kurz dřevovýroby. To také charakterizuje obecný trend, jímž se věznice snaží ubírat – vzdělávat své vězně prostřednictvím kurzů a oborů, které by měly zlepšit možnost uplatnění vězňů na trhu práce.

Většina věznic také spolupracuje se smluvními subjekty, čili externími firmami, v nichž vězni v průběhu výkonu trestu pracují. Při oboustranné spokojenosti pak někdy vězni pokračují v práci v dané firmě i po svém propuštění (Vězeňská služba České republiky, 2012).

4.1 Kriminální recidiva

V Tabulce 1 je uvedeno složení odsouzených podle počtu předchozích výkonů trestu, které uvádí Vězeňská služba České republiky (2011, s. 85):

Tabulka 1

Předchozí výkon trestu	Muži	Ženy	Celkem
dosud nebyl ve VTOS	6 840	761	7 601
ve VTOS 1x	4 289	264	4 553
ve VTOS 2x	2 677	126	2 803
ve VTOS 3x	1 760	64	1 824
ve VTOS 4x	1 221	38	1 259
ve VTOS 5x	753	23	776
ve VTOS více než 5x	1 694	31	1 725
Celkem	19 234	1 307	20 541

Jak je patrné z těchto dat, podíl recidivistů na celkovém počtu odsouzených osob byl v roce 2011 téměř 63 %. Tato skutečnost je poměrně alarmující, vzhledem k tvrzení Hály (2006, s. 8), který poukazuje na tzv. třetinové dělení, podle kterého se (dle dlouhodobých zkušeností) zhruba jedna třetina poprvé uvězněných osob do vězení již nikdy nedostane, druhá třetina se naopak do vězení bude vracet opakovaně a u třetí, pro nás klíčové třetiny, lze potenciální návrat do vězení ovlivnit nebo alespoň prodloužit prostřednictvím dobře vedeného výkonu trestu odnětí svobody. Když vezmeme v potaz

teorii třetinového dělení, musíme konstatovat, že vedení výkonu trestu v českých věznicích nebylo příliš úspěšné.

Hallová a Killacky (2008) shrnují dosavadní výzkumy v oblasti kriminální recidivy a uvádějí, že podle výsledných dat spáchá zhruba 75 % vězňů do tří let po propuštění z vězení další zločin. K recidivě přispívá jednak nedostatek financí pro nápravné vzdělávání, jednak stigma spojené se statusem bývalého trestance. Autoři se dále zmiňují o zajímavých výsledcích výzkumu, ve kterém byl zkoumán vztah vězeňského vzdělávání a kriminální recidivy. Federální věznice zaznamenaly rozdílnou míru recidivy mezi vězni, kteří se během výkonu trestu účastnili určitých vzdělávacích kurzů a mezi vězni bez účasti na vzdělávacích kurzech. Mezi účastníky vzdělávacích kurzů byla naměřena recidiva o 28 % nižší než u druhé skupiny. Z výsledků vyplývá, že nápravné vzdělávání tak představuje pro společnost velmi dobrou investici. Podle Hallové a Killackyho je hlavní motivací ke vzdělávání ve vězení lítost nad svou minulostí.

Nuttall, Hollmenová a Staleyová (2003) na základě výsledků výzkumů z devadesátých let, které ukazovaly menší recidivu u vězňů, kteří se účastnili různých vzdělávacích programů, provedli navazující výzkum, v němž zkoumali vliv vzdělání na recidivu vězňů. Někteří trestanci z newyorských nápravných zařízení v průběhu výkonu svého trestu absolvovali vzdělávací kurzy a následně uspěli u testu GED (General Equivalency Diploma), což lze považovat za ekvivalent naší maturitní zkoušky. Výsledky ukázaly v časovém horizontu tří let menší recidivu právě u vězňů, kteří během výkonu trestu složili test GED. Ještě výraznější vliv byl zaznamenán u věkové kategorie do 21 let.

4.2 Reintegrace vězně do společnosti

Již v průběhu výkonu trestu odsouzeného se věznice snaží vytvářet předpoklady pro jeho plynulý přechod do samostatného života po propuštění. Přitom spolupracují s orgány sociálního zabezpečení, poskytují jim potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzenými. Ve věznicích s ostrahou a se zvýšenou ostrahou jsou provozována tzv. výstupní oddělení, do kterých se umisťují vězni, kteří byli odsouzeni k trestu odnětí svobody delšímu než tři roky a ti, kteří potřebují pomoc při vytváření podmínek pro samostatný život po propuštění. Do výstupního oddělení jsou přerazováni odsouzení většinou půl roku před očekávaným koncem výkonu trestu a to ředitelem na návrh odborných zaměstnanců.

Před propuštěním z výkonu trestu věznice vždy přistupuje k určitým opatřením. Pracovníci věznice dohlíží na to, aby byli odsouzení propouštěni s platnými doklady totožnosti. Při výstupu je odsouzený poučen o svých právech a povinnostech (např. o povinnosti se hned po propuštění přihlásit k pobytu, o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání atd.) a je mu provedena lékařská prohlídka. (§ 74 a 75 zákona č. 169/1999 Sb.; § 12–14 vyhlášky č. 345/1999 Sb.).

To samozřejmě nic nemění na situaci, že pobyt ve vězení znamená sociální stigma, kterého není možné se jednoduše zbavit. Společnost trestané lidi neakceptuje, automaticky od nich očekává negativní chování. Důvěru okolí si získávají jen velmi těžko. To je komplikací nejen pro utváření a uchovávání blízkých interpersonálních vztahů, ale stává se to i opravdovým problémem při adaptaci na život na svobodě. Bývalí trestanci jen těžko shánějí práci a bydlení a tyto podmínky mohou přispět k dalšímu nežádoucímu chování a k rozvoji jejich kriminální kariéry.

Podle výsledků analýzy trestaných je patrné, že se častěji jedná o osoby s nižším vzděláním, kde 40 % z nich není vyučeno ani nemá žádnou profesní kvalifikaci. Neschopnost respektovat pravidla, která je pro velké množství propuštěných charakteristická, se projevuje ve všech oblastech. I když si odsouzení pracovní místo seženou, mnohdy jim dlouho nevydrží (Vágnerová, 2004, s. 826).

Těmito poznatky se opět vracíme k osobnosti pachatele, která je, jak již bylo zmíněno, pro terapii i pro následnou reintegraci do společnosti stěžejní. Pachatelům lze napomoci poskytnutím vzdělání a profesní kvalifikace v rámci výkonu trestu odnětí svobody, terapií, sociálně právním poradenstvím, zajištěním ubytování a v lepším případě i prací v rámci postpenitenciární péče. Přesto nejsou výsledky reintegrace pachatelů uspokojivé. Doufejme, že se příznivějších výsledků dočkáme v souvislosti se zvýšenou aplikací alternativních trestů odnětí svobody.

5. Vzdělávání a pracovní uplatnění v jednotlivých věznicích v ČR

V roce 2011 bylo v českých věznicích v rámci výkonu trestu odnětí svobody zaměstnáno 9 630 osob z celkového počtu 16 151 odsouzených schopných práce, což činí necelých 60 %, jak je ukázáno v Tabulce 2. Tyto výsledky jsou o něco málo horší než v roce 2010, kdy byla reálná zaměstnanost odsouzených o necelá tři procenta vyšší. Z dlouhodobého hlediska ale tyto výsledky naznačují pozitivní vývoj, jelikož před deseti lety byla zaměstnanost v českých věznicích zhruba o deset procent nižší.

Tabulka 2 (zdroj: Rychlá fakta, 2012)

Zaměstnanost	stav
zaměstnanost odsouzených v dubnu 2012	57,52%
průměrná zaměstnanost v roce 2011	59,63%
průměrná zaměstnanost v roce 2010	62,35%
průměrná zaměstnanost v roce 2009	57,99%

Výkon práce stejně jako v předchozích letech probíhal ve vnitřním provozu, ve vlastní výrobě, v provozovnách Střediska hospodářské činnosti, u podnikatelských subjektů, ve vzdělávacích a terapeutických programech a při pracích nutných pro zajištění provozu věznic. (Vězeňská služba České republiky, 2011, s. 28)

Dalším zdrojem informací je tabulka s hodnotami zaměstnanosti v českých věznicích za rok 2010. Z důvodu její velikosti ji lze nalézt jako Přílohu B. Je zřejmé, že mezi jednotlivými věznicemi jsou v pracovním uplatnění uvězněných velké rozdíly, jelikož zaměstnanost se pohybuje mezi 46,55 % a 99,03 %. Tyto rozdíly mohou být dány lokalitou věznice, počtem uvězněných i reálnými možnostmi konkrétní věznice. Zajímavým poznatkem je, že největší index zaměstnanosti mají věznice vazební. Všechny vyjma jedné (Hradec Králové) uvádějí procentuální zaměstnanost přes 80 %. To je pozoruhodné i vzhledem k faktu, že obvinění ve vazbě nemají na rozdíl od odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody povinnost pracovat.

6. Závěr

V této bakalářské práci jsem se snažila shrnout dostupné informace o principech a o současném stavu penitenciární a postpenitenciární péče. Je zřejmé, že soudobý vězeňský systém se potýká s několika zásadními problémy.

V první řadě se jedná o nedostatek financí, v jehož důsledku mají věznice značné potíže s přeplněností a s nedostatkem zaměstnanců Vězeňské služby. V tomto případě se přikláním k hlasům řady odborníků, kteří žádají částečnou náhradu trestu odnětí svobody tresty alternativními. Zavedení řady alternativních trestů do České republiky přišlo až s rokem 2010 ve formě nového trestního zákoníku. Z dlouhodobého hlediska tedy ještě nemáme výsledky těchto opatření, nicméně výsledky zahraničních šetření jsou optimistické. Pro zavádění alternativních trestů jsem zejména ze dvou důvodů. Jednak proto, že v souvislosti s výkonem alternativních trestů zpravidla nejsou nutná reintegrační opatření, a také proto, že vyhlídky na zlepšení finančních podmínek v českém vězeňství jsou mizivé.

Dalším problémem nejen českého vězeňství je příliš vysoká míra kriminální recidivy. Ačkoliv máme programy zacházení s odsouzenými, jejichž cílem je úspěšná reintegrace pachatele do společnosti, ukazuje se, že výsledky nejsou uspokojivé. Řada autorů v souvislosti s recidivou zdůrazňuje, že je mezi nimi zastoupeno velké množství jedinců s poruchou osobnosti, která není, jak známo, ve většině případů úspěšně léčitelná. Můžeme se tedy alespoň pokoušet soustředit na nácvik chování, například prostřednictvím kognitivně behaviorální terapie. Ta se v českých věznicích začíná uplatňovat až v poslední době, reprezentativní výsledky tedy opět ještě nejsou dostupné, ale předběžná šetření naznačují úspěšnost této metody. V souvislosti s velkým výskytem kriminální recidivy je také zmiňováno nedostatečné propojení penitenciární a postpenitenciární péče. Postpenitenciární péče totiž bývá často uskutečňována neziskovými organizacemi a ztrácí tak vazbu na předešlé úkony péče penitenciární. To naznačuje nedostatečnost postpenitenciární péče zprostředkované státem, nebo možnou nedůvěru propuštěným ke státnímu systému.

Nezanedbatelným úkolem, který podle mého názoru stojí před penitenciární i postpenitenciární péčí, je vypracování systému posilování kontaktů s rodinou odsouzeného. V řadě výzkumů již bylo potvrzeno, že odsouzení s rodinným zázemím jsou kriminální recidivou ohroženi méně než odsouzení bez rodiny. Systémem posilování kontaktů s rodinou mám na mysli nejen umožnění vyššího počtu návštěv blízkých osob

odsouzeného, ale i například alespoň občasné poskytnutí soukromí manželům po vzoru skandinávských zemí. S rodinou propuštěného by měla být navázána spolupráce i v rámci postpenitenciární péče, nejlépe ještě před samotným propuštěním odsouzeného z výkonu trestu. Návrat k rodině po delší době, strávené v kriminálním prostředí, nemusí být ani pro jednu stranu jednoduché. Proto si myslím, že by měli být odsouzený i jeho rodina na tuto skutečnost připravováni a v rámci postpenitenciární péče by s nimi měl být udržen kontakt po dobu nutnou k readaptaci.

Na závěr bych ještě ráda navrhla několik drobných doporučení týkajících se výzkumné činnosti.

Velmi oceňuji oddělení pro matky s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou. Jak jsem již uvedla v rámci práce, pro mapování dlouhodobých výsledků uvěznění matek společně s jejich dětmi navrhuji realizovat v tomto oddělení transverzální výzkum opakovaný každých šest měsíců po dobu několika let. Tak postupem času dosáhneme reprezentativních výsledků na větším souboru matek, než na jakém byl výzkum prováděn dosud.

Jako druhou výzkumnou oblast navrhuji odsouzené v nástupním oddělení výkonu trestu odnětí svobody. Existují studie, které dokazují, že nejvíce sebevražd je vykonáno v době po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Nevím, zda jsou páchány v nástupních odděleních věznic, faktem ale zůstává, že zhruba v prvních dvou týdnech jsou odsouzení v nástupním oddělení izolováni od ostatních vězňů, zatímco jsou vyšetřováni týmem odborníků za účelem sesbírání anamnestických údajů. Výzkumné šetření by mohlo prozkoumat, jak tato izolace na nově uvězněné působí, a zda by se zavedením určitých opatření nedalo předejít nežádoucím vlivům.

Třetí doporučení se týká výzkumu motivace odsouzených k účasti ve vzdělávacích programech v rámci trestu odnětí svobody. Z výsledků výzkumů na téma korelace vzdělávání ve výkonu trestu a kriminální recidivy vyplývá, že odsouzení, kteří ve vězení podstoupili vzdělávací kurzy, mají procento recidivy nižší než odsouzení, kteří vzdělávací aktivity nepodstoupili. Vzhledem k těmto poznatkům myslím, že je škoda, že účast ve vzdělávacích programech v českých věznicích není vyšší. V této souvislosti navrhuji výzkumnou činnost za účelem sesbírání dat od odsouzených, kteří se dobrovolně zúčastnili některého ze vzdělávacích kurzů v rámci trestu odnětí svobody a těch, kteří se kurzů účastnit nechtějí. Data pak mohou být posouzena z hlediska motivace vězňů. Výsledky

nám mohou ukázat, o jaký druh či formu vzdělávání odsouzení mají zájem, popřípadě zda nejsou programy vzdělávání prezentovány pro odsouzené neatraktivním způsobem. Naprostá většina osob ve výkonu trestu má pouze základní vzdělání nebo výuční list, můžeme se tedy domnívat, jestli za jejich nezájmem nemůže stát nedůvěra ke klasickému formálnímu vzdělávání.

7. Soupis bibliografických citací

BARTÁK, Jan. *Profesní vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: UJAK, 2007. 264 s. ISBN 978-80-86723-34-1.

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. 136 s. ISBN 978-80-247-2580-2.

ČÁDOVÁ, Jitka. Nové alternativní tresty a trendy. In ŠTERN, Pavel; OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka; DOUBRAVOVÁ, Dagmar (eds.). *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 149–171.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální kontrola kriminality – historie, současnost, trendy. In KUČHTA, Josef; VÁLKOVÁ, Helena aj. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 183–263.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava; SEDLÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. 150 s. ISBN 80-7251-104-1.

Česko. Ministerstvo spravedlnosti. Vyhláška č. 10 ze dne 20. ledna 2000 o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů. In: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2000, částka 4, s. 106-110. Dostupné z WWW:

<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3392>>. ISSN 1211-244.

Česko. Ministerstvo spravedlnosti. Vyhláška č. 109 ze dne 21. dubna 1994, kterou se vydává řád výkonu vazby. In: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1994, částka 36, s. 1122-1136. Dostupné z WWW:

<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2763>>. ISSN 1211-1244.

Česko. Ministerstvo spravedlnosti. Vyhláška č. 345 ze dne 21. prosince 1999, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1999, částka 110, s. 7568-7586. Dostupné z WWW:

<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3327>>. ISSN 1211-1244.

Česko. Ministerstvo spravedlnosti. Zákon č. 169 ze dne 30. června 1999 o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1999, částka 58, s. 3170-3187. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3275>>. ISSN 1211-1244.

Česko. Ministerstvo spravedlnosti. Zákon č. 293 ze dne 10. listopadu 1993 o výkonu vazby. In: *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1993, částka 74, s. 1579-1584. Dostupné z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2718>>. ISSN 1211-1244.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2., uprav. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 439 s. ISBN 978-80-7380-213-4.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 309 s. ISBN 80-86898-73-3.

FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

GILLERNOVÁ, Hedvika; BOUKALOVÁ, Hedvika aj. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 280 s. ISBN 80-246-1283-3.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., doplněné vyd. České Budějovice: VŠERS, 2006. 185 s. ISBN 80-86708-30-6.

HÁLA, Jaroslav. *Bolest a naděje vězení: Penologické eseje*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. 127 s. ISBN 978-80-7387-013-3.

HÁLA, Jaroslav; SOUDKOVÁ, Petra. *Jak mluví čeští vězni: místo a úloha vězeňského argotu*. 1. vyd. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2002. 58 s. ISBN 80-238-9463-3.

HALL, Renee Smiling; KILLACKY, Jim. Correctional Education from the Perspective of the Prisoner Student. *Journal of Correctional Education* [online]. December 2008, vol. 59, no. 4, [cit. 20. června 2012], s. 301–320. Dostupné z URL: <http://content.ebscohost.com/pdf23_24/pdf/2008/P3Y/01Dec08/37588275.pdf?T=P&P=AN&K=37588275&S=R&D=a9h&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7dSr6u4SrOWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 0740-2708.

KARABEC, Zdeněk. Kriminologické aspekty trestní represe. In NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef aj. *Kriminologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 203–234.

KATINAITÉ, Renata; ČIBIRAITÉ, Ieva. Education of Convicts in Custodial Institutions: Motivation, Goals and Social Reintegration. *Social Education/Socialinis Ugdymas* [online]. 2011, vol. 16, no. 27, [cit. 20. června 2012], s. 139–160. Dostupné z URL: <http://content.ebscohost.com/pdf27_28/pdf/2011/3C6D/01Oct11/70490299.pdf?T=P&P=AN&K=70490299&S=R&D=sih&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7RSsa%2B4Sq6WxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 1392-9569.

KOCANDA, Martin. *Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v České republice*. Brno, 2007. 170 s. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/79740/pedf_r/rigo-konecna_verze.pdf>.

KRACÍK, Martin. Probační a mediační činnosti. In ŠTERN, Pavel; OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka; DOBRAVOVÁ, Dagmar (eds.). *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 37–147.

KROFTOVÁ, Andrea; OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka. Sociální práce v rámci probační a mediační služby. In MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla; KOLÁČKOVÁ, Jana (eds.). *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. s. 283–298.

MALÁ, Drahomíra. *Vězeňství po česku*. Tišnov: SURSUM, 2003. 129 s. ISBN 80-7323-062-3.

MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4.

MATOUŠEK, Oldřich; MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. 344 s. ISBN 978-7367-825-8.

McKINNEY, Dani; COTRONEA, Michael A. Using Self Determination Theory in Correctional Education Program Development. *Journal of Correctional Education* [online]. November 2011, vol. 62, no. 3, [cit. 20. června 2012], s. 175–193. Dostupné z URL:

<http://content.ebscohost.com/pdf27_28/pdf/2011/P3Y/01Nov11/72636581.pdf?T=P&P=AN&K=72636581&S=R&D=a9h&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7RSsq24TLswXWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 0740-2708.

NAVRÁTILOVÁ, Jana. Druhy trestů. In JELÍNEK, Jiří aj. *Trestní právo hmotné*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. s. 360–393.

NETÍK, Karel; NETÍKOVÁ, Daria; HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6.

NUTTALL, John; HOLLMEN, Linda; STALEY, E. Michelle. The Effect of Earning a GED on Recidivism Rates. *Journal of Correctional Education* [online]. September 2003, vol. 54, no. 3, [cit. 20. června 2012], s. 90–94. Dostupné z URL: <http://content.ebscohost.com/pdf13_15/pdf/2003/P3Y/01Sep03/10824093.pdf?T=P&P=AN&K=10824093&S=R&D=a9h&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7dSsq64TbGWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 0740-2708.

RODRIGUES, Helena et al. Music for mothers and babies living in a prison: A report on a special production of 'BebéBabá'. *International Journal of Community Music* [online]. March 2010, vol. 3, no. 1, [cit. 20. června 2012], s. 77–90. Dostupné z URL: <http://content.ebscohost.com/pdf25_26/pdf/2010/25S4/01Mar10/55556838.pdf?T=P&P=AN&K=55556838&S=R&D=a9h&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7RSsaa4SrWWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 1752-6299.

RONALD, Yesudhas. Social Work Intervention with Prisoners: The Case of VARHAD in Maharashtra. *Rajagiri Journal of Social Development* [online]. December 2011, vol. 3, no. 1/2, [cit. 20. června 2012], s. 99–108. Dostupné z URL: <http://content.ebscohost.com/pdf27_28/pdf/2011/308X/01Dec11/70084068.pdf?T=P&P=AN&K=70084068&S=R&D=sih&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7RSsa24SbCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 0973-3086.

Rychlá fakta. *Vězeňská služba České republiky* [online]. Praha: Generální ředitelství vězeňské služby ČR, 2012. Aktualizace 22. června 2012 [cit. 2012-06-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>>.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. 5., rozšíř. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 200 s. ISBN 978-80-247-1174-4.

SMITH, Earl; HATTERY, Angela. African American Men and the Prison Industrial Complex. *Western Journal of Black Studies* [online]. Winter 2010, vol. 34, no. 4, [cit. 20.

června 2012], s. 387–398. Dostupné z URL: <http://content.ebscohost.com/pdf25_26/pdf/2010/WJB/01Dec10/57315512.pdf?T=P&P=AN&K=57315512&S=R&D=a9h&EbscoContent=dGJyMNxb4kSeqLU4yOvsOLCmr0qep7RSsai4SLaWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGnsEyur69RuenmgeCx8YDn2AAA>. ISSN 0197-4327.

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2010. Praha: odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2010. Dostupné z WWW: <http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/rocenka_2010_v8.pdf>.

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2011. Praha: odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2011. Dostupné z WWW: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Rocenka_2011.pdf>.

ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1.vyd. Praha: Portál, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7367-551-6.

ŠIŠKOVÁ, Taťána; STÖHROVÁ, Helena. Mediace. In MATOUŠEK, Oldřich aj. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 135–150.

ŠTERN, Pavel. Vývoj a společenský kontext vzniku probace a mediace v České republice. In ŠTERN, Pavel; OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka; DOUBRAVOVÁ, Dagmar (eds.). *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 9–16.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VEČERKA, Kazimír. Kriminalita mládeže a proti mládeži. In NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef aj. *Kriminologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. s. 377–416.

Vězeňská služba České republiky [online]. Praha: Generální ředitelství vězeňské služby ČR, 2012. Aktualizace 21. června 2012 [cit. 2012-06-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.vscr.cz>>.

8. Bibliografie

BRATKOVÁ, Eva. (zprac.). *Metody citování literatury a strukturování bibliografických záznamů podle mezinárodních norem ISO 690 a ISO 690-2 : metodický materiál pro autory vysokoškolských kvalifikačních prací* [online]. Verze 2.0, aktualiz. a rozšíř. Praha: Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací, Asociace knihoven vysokých škol ČR, 2008, [cit 2012-06-15]. 60 s. Dostupný z WWW: <<http://www.evskp.cz/SD/4c.pdf>>.

REICHEL, Jiří. (zprac.). *Pokyny k vypracování diplomové/bakalářské práce* [online]. Praha: Katedra andragogiky a personálního řízení, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2010, [cit 2012-06-15]. 54 s. Dostupný z WWW: <<http://andragogika.ff.cuni.cz/system/files/Pokyny%20k%20vypracov%C3%A1n%C3%AD%20DP%20a%20BP.pdf>>.

9. Přílohy

Příloha A – Druhy trestů

- *Trest odnětí svobody*
 - plní speciálně preventivní účel tím, že chrání společnost po dobu výkonu trestu, zamezuje odsouzenému páchat další trestnou činnost, zároveň má funkci výchovnou
 - maximální možná délka je 20 let, překročení této doby je možné jen výjimečně a to když jsou splněny podmínky pro mimořádné zvýšení TOS nebo pro uložení výjimečného trestu

- *Podmíněné odsouzení*
 - rozsudkem soudu je uložen trest odnětí svobody, jehož výkon je odložen pod podmínkou, že se bude odsouzený během zkušební doby chovat řádně a vyhoví všem stanoveným podmínkám
 - je možné odložit trest, který byl uložen až do výše tří let odnětí svobody, zkušební doba při podmíněném odsouzení je 1 rok až 5 let

- *Domácí vězení*
 - trest spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den, v ostatních dnech v době mezi 20.00 a 05.00 hod., pokud mu v tom nebrání důležité důvody (pracovní, zdravotní apod.)
 - kontrola elektronickým kontrolním systémem (nesnímatelný náramek) a namátková kontrola probačním úředníkem
 - trest je možné uložit maximálně na dva roky, v případě porušení pravidel následuje sankce v podobě náhradního trestu odnětí svobody až na jeden rok

- *Obecně prospěšné práce*
 - odsouzený je povinen vykonávat stanovenou pracovní činnost osobně, bezplatně a ve svém volném čase a to v rozsahu 50–300 hodin (u dospělých)
 - pokud odsouzený zaviněně nevykonal v dané době uložený trest, může soud trest nebo jeho zbytek přeměnit v trest odnětí svobody a to dle pravidla, kdy se každá

započatá hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací počítá jako jeden den odnětí svobody

- *Trest propadnutí majetku*
 - nejprísnejší majetková sankce, ukládá se pouze za závažné trestné činy, v rámci kterých se odsouzený snažil získat majetkový prospěch (např. nedovolené odebírání tkání a orgánů, obchodování s lidmi, padělání a pozměňování peněz apod.)

- *Peněžitý trest*
 - ukládá se, jestliže pachatel získal nebo se snažil získat majetkový prospěch
 - výměra peněžitého trestu je dána ve formě tzv. denních pokut, v rámci kterých musí být za každý den uhrazena částka stanovená podle majetkových poměrů pachatele, denních pokut může být určeno minimálně 20 a maximálně 730 a to v rozsahu 100 Kč až 50.000 Kč/den
 - je alternativou krátkodobých trestů odnětí svobody, v případě, že není peněžitý trest ve stanovené lhůtě vykonán, ukládá soud náhradní trest odnětí svobody až na 4 roky

- *Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty*
 - hlavním účelem trestu je zneškodnit věc nebo majetkovou hodnotu, která patří pachateli a která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestné činnosti, a odejmout pachateli prospěch z trestné činnosti (jedná se např. o kasařské náčiní, legálně drženou zbraň, nelegálně vypálený líh, úplatek apod.)

- *Trest zákazu činnosti*
 - trest dočasně zakazuje pachateli vykonávat některá zaměstnání, povolání, funkce, nebo činnosti, k nimž je potřeba určitého povolení, a která mají souvislost se spáchaným trestným činem (jedná se např. o pachatele, kteří pro vadu charakteru nebo pro absenci odborné kvalifikace nejsou způsobilí vykonávat danou činnost, popř. dosud vykonávali tuto činnost bez patřičného oprávnění)
 - ukládá se v rozsahu 1 rok až 10 let

- *Zákaz pobytu*

- odsouzený se nesmí po dobu výkonu trestu zdržovat na určitém místě nebo v určitém obvodu (vyjma místa trvalého bydliště)
 - ukládá se, vyžaduje-li to ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku
 - výměra trestu se ukládá v době od 1 roku do 10 let
- *Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce*
 - účelem trestu je zabránit známým výtržníkům v páchání dalších výtržností na daných akcích, ukládá se v případech, kdy se pachatel dopustil úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou takové akce
 - výměra trestu je maximálně na 10 let
- *Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti*
 - jedná se výhradně o vedlejší tresty – ukládají se pouze vedle trestu odnětí svobody minimálně na dva roky za trestný čin spáchaný ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky (např. bezohledná snaha o parazitní způsob života, nebo snaha vyhnout se trestnímu stíhání i za cenu zmaření lidského života)
- *Vyhoštění*
 - týká se pouze cizinců, účelem trestu je zabránit cizincům v dalším páchání trestné činnosti na území České republiky
 - spočívá v odnětí práv cizince k dalšímu pobytu v České republice a jeho fyzické přemístění do jiného státu
 - ukládá se ve výměře od 1 roku do 10 let nebo na dobu neurčitou

Příloha B - Zaměstnanost odsouzených v roce 2010

Vazební věznice a věznice	Průměrný počet odsouzených			Reálná zaměstnanost odsouzených v %	Průměrný hodinový výdělek pracujícího odsouzeného v Kč/hod
	Celkem	Zahrnutých v evidenci zaměstnání	Celkem zaměstnaných		
Bělušice	684	593	354	59,75%	33,44
Brno	247	108	102	94,24%	29,91
Břeclav	167	67	58	86,21%	30,81
České Budějovice	149	96	95	99,03%	27,42
Drahonice	291	240	148	61,64%	28,81
Heřmanice	855	764	412	53,84%	27,77
Horní Slavkov	875	710	365	51,41%	24,39
Hradec Králové	259	153	118	77,02%	29,31
Jiřice	532	369	209	56,68%	26,30
Karviná	160	94	68	72,22%	26,85
Kuřim	599	495	295	59,54%	28,46
Kynšperk nad Ohří	814	740	390	52,70%	24,56
Liberec	261	176	142	80,56%	28,18
Litoměřice	122	45	40	89,12%	30,78
Mírov	390	353	224	63,35%	44,09
Nové Sedlo	549	431	201	46,55%	24,79
Odolov	349	270	169	62,38%	27,53
Olomouc	117	73	67	91,90%	29,05
Opava	450	388	253	65,15%	27,98
Oráčov	609	559	371	66,33%	19,78
Ostrava	242	111	95	85,79%	28,53
Ostrov	1 114	833	402	48,20%	20,92
Pardubice	745	536	321	59,87%	29,12
Plzeň	1 284	953	490	51,45%	39,50
Praha - Pankrác	489	263	233	88,58%	30,49
Praha - Ruzyně	375	218	192	88,23%	30,68
Příbram	1 010	662	360	54,39%	28,55
Rapotice	263	234	141	60,20%	28,73
Rýnovice	606	575	354	61,62%	28,00
Stráž pod Ralskem	1 024	937	828	88,39%	39,12
Světlá nad Sázavou	668	574	365	63,63%	29,83
Teplice	41	33	32	97,13%	27,61
Valdice	1 165	1 049	646	61,62%	29,64
Vinařice	1 151	854	500	58,60%	27,84
Všehrdy	606	392	277	70,69%	26,98
Znojmo	209	152	99	65,25%	28,99
Celkem	19 472	15 103	9 417	62,35%	30,25

Příloha C – Zajímavosti o vybraných věznicích

V následujícím přehledu přikládám zajímavosti týkající se vzdělávání a pracovního uplatnění v jednotlivých věznicích (dle údajů Vězeňské služby České republiky, 2012):

Věznice Bělušice	Zajímavý je historický pohled – před rokem 1989 byla zaměstnanost vězňů stoprocentní, po revoluci se však počet pracovních míst snížil a společně s nezaměstnaností v mosteckém regionu klesla i zaměstnanost vězňů.
Vazební věznice Brno	Věznice nabízí v rámci projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life-Long Learning Activities) spolupráci s Ekonomicko-správní fakultou Masarykovy univerzity v Brně. Tato možnost však dosud není pouze využívána, například v roce 2004 ji využilo pouze 6 vězňů z celé republiky.
Věznice Břeclav	Břeclavská věznice zaměstnává většinu svých pracujících sama, a to v podobě kuchařů, uklízečů, skladníků a údržbářů.
Věznice Heřmanice	Heřmanice mají vlastní školské středisko. Vyučují se v něm kurzy Dělník v elektrotechnice a Zámečnické práce. V těchto kurzech, které trvaly několik měsíců, se v roce 2010/2011 vyučilo celkem 99 vězňů.
Vazební věznice Litoměřice	Vězni se zde často podílejí na nárazových pomocných úklidech a likvidacích v rámci tzv. „ekologických vycházek“. V průběhu roku 2011 tak odsouzení pomáhali uklízet hlavní terezínskou pevnost, okolí obce Brňany a v neposlední řadě pomáhali likvidovat následky jarní povodně v Litoměřicích.
Vazební věznice Olomouc	Vzdělávací aktivity jsou zaměřeny na všeobecné vzdělávání. Důležitou roli hraje seberozvoj a prevence další kriminality.
Vazební věznice Ostrava	Výuka učiva základní školy pro mladistvé.
Věznice Pardubice	Bohatý výběr oborů a kurzů – konfekce, výpočetní technika, jazyky, řemeslné obory.
Věznice Plzeň	Výuka strojírenské výroby a zámečnictví, natěračství, dělnictví.

Věznice Příbram	Program "Již nechci krást, ale pracovat" – komplexní terapie pro recidivisty.
Věznice Rýnovice	Školské vzdělávací středisko zaměřené na obor Obráběč kovů. Dále i programy doplnění vzdělání.
Věznice Světlá nad Sázavou	Učební obory "Výpomoc při přípravě pokrmů" pro zaměstnankyně kuchyně a také "Šička interiérového vybavení".
Věznice Valdice	Vlastní školské vzdělávací středisko – obory (obráběč kovů) a kurzy (svářeč, malíř, knihař, celoživotní vzdělávání). Dále nabízí i maturitní obory.
Věznice Všehrady	Velká návštěvnost kurzů a oborů.

